

Univerzita Karlova v Praze
Pedagogická fakulta
Katedra českého jazyka a literatury

PRAVĚKÝ ZPŮSOB ŽIVOTA V PODÁNÍ EDUARDA ŠTORCHA

Prehistoric way of life in presentation of Eduard Štorch

Vedoucí bakalářské práce: **PhDr. Josef Peterka, CSc.**

Autorka BP: **Hana Šestáková**

Doležalova 1057, Praha 14 – Černý Most II, 198 00

Český jazyk – Dějepis

bakalářské studium prezenční

Rok dokončení BP: 2009

Prohlašuji, že jsem bakalářskou práci vypracovala samostatně s použitím uvedené literatury.

V Praze
23. června 2009

Šestáková Hana

Úvod	1
1. Úvod	3
2. Úvodní kapitola	4
3. Úvodní kapitola	5
4. Úvodní kapitola	5
5. Úvodní kapitola	7
6. Úvodní kapitola	7
7. Úvodní kapitola	8
8. Úvodní kapitola	9
9. Úvodní kapitola	9
10. Úvodní kapitola	10
11. Úvodní kapitola	10
12. Úvodní kapitola	10
13. Úvodní kapitola	11
14. Úvodní kapitola	11
15. Úvodní kapitola	15
16. Úvodní kapitola	16
17. Úvodní kapitola	19
18. Úvodní kapitola	20
19. Úvodní kapitola	21
20. Úvodní kapitola	21
21. Úvodní kapitola	23
22. Úvodní kapitola	26
23. Úvodní kapitola	26
24. Úvodní kapitola	26
25. Úvodní kapitola	27
26. Úvodní kapitola	27
27. Úvodní kapitola	28
28. Úvodní kapitola	29
29. Úvodní kapitola	30
30. Úvodní kapitola	31
31. Úvodní kapitola	32
32. Úvodní kapitola	33
33. Úvodní kapitola	35
34. Úvodní kapitola	36
35. Úvodní kapitola	37

Velice děkuji panu PhDr. Josefu Peterkovi, CSc. za jeho odbornou pomoc, vedení, podporu, ochotu i cenné rady a nápady při zpracování mé bakalářské práce.

Obsah

Obsah.....	1
Úvod.....	3
1. Eduard Štorch.....	4
2. Tvorba Eduarda Štorcha.....	5
2.1. Pedagogická díla usilující o reformu dějepisu.....	5
2.2. Beletristické počátky.....	7
2.3. Starší doba kamenná – Paleolit.....	7
2.4. Mladší doba kamenná – Neolit a Eneolit 1.....	8
2.5. Období starých Slovanů.....	9
2.6. Doba bronzová.....	9
2.7. Doba železná.....	10
2.8. Období Velké Moravy.....	10
2.9. Mladší doba kamenná – Neolit a Eneolit 2.....	10
2.10. Poslední léta Štorchovy činnosti.....	11
3. Charakteristika pravěkých povídek Eduarda Štorcha.....	11
3.1. Názory archeologů.....	15
4. Lovci mamutů.....	16
4.1. Děj.....	19
4.2. Příroda.....	20
4.3. Způsob života.....	21
4.3.1. Sídliště.....	23
4.3.2. Společnost.....	23
4.3.3. Duchovnost.....	26
4.3.4. Obchod neboli směna.....	26
4.3.5. Pohřbívání.....	26
4.4. Postavy.....	27
4.4.1. Vlastnosti postav.....	28
4.4.2. Řeč pravěkých lidí.....	29
4.5. Názory archeologů.....	30
5. Bronzový poklad.....	31
5.1. Děj.....	32
5.2. Příroda.....	33
5.2.1. Popis starověkého Egypta.....	35
5.3. Způsob života.....	35
5.3.1. Sídliště.....	36
5.3.2. Společnost.....	36
5.3.3. Duchovnost.....	37

5.3.4. Obchod neboli směna	38
5.3.5. Pohřbívání.....	38
5.3.6. Život ve starověkém Egyptě	39
5.4. Postavy.....	39
5.4.1. Popis postav	40
5.5. Názory archeologů.....	40
6. Ilustrace povídek Eduarda Štorcha	41
7. Štorchovi „pokračovatelé“	43
Závěr.....	43
Použitá literatura	46
Prameny	46
Sekundární literatura.....	46
Resumé	47
Summary	48
Klíčová slova.....	49
Přílohy	50

První část práce je věnována povídkám Eduarda Štorcha se zvláštním důrazem na povídky, které obsahují dva jeho významných děl – Lovci mamutů a Pohřbívání. Úvodní přílohu kladu zvláště na dobrodružný děj, popis života v době, kdy člověk stále ještě žije v praxi způsob života, u něhož existují například kromě samotářského způsobu života i o způsobu sdílení, který má důležitou roli při pohřbívání a v neposlední řadě i při obchodování. Úvodní část je věnována především způsobu života Štorcha, který se odvíjí od povídek Štorcha, ale i ze svých poznámek z vyprávění, které jsou například „Páří“ doc. PaDi, „Pauš Chavátá, Drča, a z některých dalších povídek se tématem povídky – např. dílo Ivany Sýkorové a Václava Čadimky „Od Štorcha Čapláka k lovcům mamutů“ (2017) a vědecké práci „Zpráva o činnosti archeologů na Lovce mamutů, Bronzový pohřeb a smrtelná trestání“.

Eduard Štorch a jeho tvorba se dosud zabývalo několik autorů. Při psaní této práce jsem vycházel především z knihy „Bohové, hroby a lidé“ od Františka Bulánka „Pohřbívání do prvních“ od Karla Sklenáře, který se v tomto díle věnuje zejména životu Eduarda Štorcha, na jeho činnosti (pedagogická a literární) a na ohlas většiny jeho děl. Množství literatury se nachází například v knize Bohumila Kakače „Kdo byl Eduard Štorch?“, která se věnuje zejména životem E. Štorcha, přičemž důraz je v ní kladen hlavně na literární a zejména na žurnalistickou činnost. Kromě tohoto se v práci vycházejí i z díla Františka Bulánka „Štorchovy díla od Františka Bulánka – Procházka po povídkách Štorcha – k ratuje pro mládež“ a několika dalších i prvků.

Úvod

Tématem mé bakalářské práce je „Pravěký způsob života v podání Eduarda Štorcha“. Pravěké povídky tohoto spisovatele mne velmi zaujaly již v dětství – jednou z prvních knih, které jsem sama četla, byli totiž právě jeho Lovci mamutů. Obdivovala jsem tehdy Kopčema i Veverčáka a chtěla být jako oni, zažívat stejná dobrodružství a objevovat neznámé. Díky Štorchovým knihám jsem se navíc dozvěděla také něco o pravěku, o našich dějinách, o tom, že i na našem území existují nálezy prastarých sídlišť, pohřebišť apod. Dnes sice vím, že to asi nebylo přesně tak, jak to Eduard Štorch ve svých knihách popsal, ale to nevadí. Bylo to krásné a já si takový pravěk zamilovala. Dokonce si myslím, že právě díky němu jsem si postupně oblíbila i celý dějepis, který dnes spolu s českým jazykem studuji. Rozhodla jsem se proto využít možnost dozvědět se o tomto autorovi i jeho díle něco víc.

Ve své práci se nejprve zaměřuji na osobu Eduarda Štorcha a na celou jeho tvorbu, která kromě beletristických děl, zachycujících české dějiny od starší doby kamenné až po období Velké Moravy, představuje i díla pedagogická, usilující o reformu dějepisu.

Obecnou charakteristiku pravěkých povídek Eduarda Štorcha se snažím blíže přiblížit podrobným rozbořem dvou jeho významných děl – Lovci mamutů a Bronzový poklad. Důraz při tom kladu zejména na dobrodružný děj, popis přírody, pojetí postav a samozřejmě na pravěký způsob života, u něhož rozlišuji několik aspektů. Kromě samotného způsobu života jde také o způsob sídlení, společnost, duchovnost, styl pohřbívání a v neposlední řadě i o obchod neboli směnu. Informace k problematice pravěkého způsobu života čerpám nejen ze samotných děl Eduarda Štorcha, ale i ze svých poznámek z vysokoškolských přednášek „Pravěk“ doc. PhDr. Petra Charváta, DrSc. a z odborných knih zabývajících se tématem pravěku – např. dílo Ivany Sýkorové a Václava Matouška „*Od Svatého Václava k lovcům mamutů: Hrdinové Eduarda Štorcha očima dnešních archeologů*“. Jako součást rozboru proto uvádím také odborné názory archeologů na Lovce mamutů, Bronzový poklad i Štorchova díla obecně.

Eduardem Štorchem a jeho tvorbou se dosud zabývalo několik autorů. Při psaní své bakalářské práce vycházím především z knihy „*Bohové, hroby a učitelé: Cesty českých spisovatelů do pravěku*“ od Karla Sklenáře, který se v tomto díle zaměřil mimo jiné na osobu Eduarda Štorcha, na jeho činnosti (pedagogickou, archeologickou i spisovatelskou) a na ohlas většiny jeho děl. Některé biografické údaje čerpám také z knihy Bohumila Kakáče „*Kdo byl Eduard Štorch*“, která se zabývá zejména životem E. Štorcha, přičemž důraz je v ní kladen hlavně na Štorchovy pracovní a zájmové činnosti. Kromě tohoto však vycházím i z krátkého pojednání o Štorchově díle od Františka Bulánka-Dlouhána – „*Přínos Eduarda Štorcha literatuře pro mládež*“ a několika dalších knížek.

Blíže se zabývám také ilustracemi, které E. Štorch považoval za nezbytnou součást svých děl. Dnes všeobecně známé ilustrace malíře Zdeňka Buriana jsou totiž jen jedněmi z mnoha. Před ním ilustrovali Štorchovy knihy např. Ondřej Sekora, Jaroslav Panuška a další.

1. Eduard Štorch

Eduard Štorch byl jedním z našich nejvýznamnějších spisovatelů, píšících o období pravěku, který na základě různých archeologických nálezů vytvářel dobrodružné příběhy na rozhraní prózy a populárně-naučné publikace.

Narodil se 10. dubna 1878 v osamělé železniční vodárně u Ostroměře na Hořicku. Do pedagogické praxe nastoupil roku 1897 po maturitě na Českém ústavu ku vzdělání učitelů v Hradci Králové – měl aprobaci pro obecné školy s českým vyučovacím jazykem. Přispíval do různých novin i časopisů – např. *Osvěta lidu*, *Posel z Budče*, *Učitelské noviny*, *Úhor*, *Čas*, *Naše doba* a další. Kvůli svým názorům měl často problémy, a tak musel střídat místo za místem. „*Za projev na Husových oslavách v Dobré Vodě u Hořic 1899 mu bylo načas zakázáno působení na veřejných školách, na Mostecku byl propuštěn za domnělou (?) protiněmeckou agitaci (...), 1907 byl pronásledován za účast v prvomájovém průvodu (...)*“ (K. Sklenář, 2003, 216) V době, kdy nemohl působit na veřejných školách, pracoval jako učitel na menšinových školách Ústřední matice školské¹ v severních Čechách.

S přibývajícím věkem a zkušenostmi se postupně uklidňoval a začal se soustřeďovat na jediný problém – na pedagogiku. Roku 1907 se oženil s Boženou Vávrovou ze Stránky u Mšena na Mělnicku. V té době již žil v Praze, kde učil nejprve v Libni, poté Na Korábě a od roku 1907 nakonec v pomocné škole v Bubnech. Po válce odešel na Slovensko a v letech 1919-21 působil v Bratislavě, kde byl „*1. června 1919 jmenován zástupcem okresního školního inspektora pro okresy bratislavský a malacký*“. (B. Kakáč, 1986, 27) Doufal, že zde bude moci zahájit archeologický výzkum. To se však nakonec nepodařilo a on se s velkým zklamáním navrátil do Prahy, kde získal místo učitele na měšťanské škole v Jindřišské ulici.

Téměř všechen volný čas, osobní pohodlí i vlastní peníze věnoval organizaci mimoškolních aktivit dětí – v zimě organizoval lyžařské kurzy, v létě pobyty u moře v Jugoslávii apod. Jejich prostřednictvím propagoval eubiotiku, součástí jeho výchovy tak byla i péče o zdraví, snaha o harmonické vztahy v rodině, sport a „*uvědomělé vlastenectví podložené důvěrnou znalostí národních dějin*.“ (I. Sýkorová – V. Matoušek, 1998, 13)

V roce 1925 založil na Libeňském ostrově Dětskou farmu, na níž se děti učily formou hry v přírodě (byla to vlastně první škola v přírodě, jak ji známe

¹ Ústřední matice školská zřizovala a finančně podporovala české školy v oblastech, kde nebyly české školy veřejné – šlo o oblasti, v nichž bylo české obyvatelstvo zastoupeno jen menšinově (severní Čechy apod.).

dnes). Prostřednictvím Dětské farmy mohly děti také přivyknout práci venku apod. Aby ji mohl financovat, musel se Eduard Štorch nakonec vzdát i své archeologické sbírky, kterou prodal za 16 000 Kč Národnímu muzeu. V té době jeho sbírka obsahovala obdivuhodných „240 nádob, 60 bronzů, 20 železných věcí, 1 zlatý prsten, 50 kostěných nástrojů, 300 kamenných nástrojů, 15 lebek, 4000 značených kousků střepů a drobných předmětů asi ve 100 bedničkách a několik mincí a knoflíků“. (B. Kakáč, 1986, 103) Všichni jeho činnost uznávali, nikdo však nebyl schopen ho, alespoň finančně, podpořit. V roce 1934 proto musel pozemek vyklidit.

Roku 1933 se stal ředitelem chlapecké školy na Karlově, odkud v roce 1937 odešel kvůli zdravotním problémům do předčasné penze (nejdříve jen dočasně, trvale až od roku 1939). Jeho odchod uspíšilo i zranění při lyžování v Krkonoších, jehož následkem koncem roku 1940 oslepl na pravé oko. I přes tuto nepříjemnost však nadále pokračoval v psaní a vylepšování svých děl. Psát přestal až roku 1953, kdy mu jeho paměť a zdravotní stav zabránily pokračovat v další práci. Svou pozůstalost se rozhodl věnovat Vlastivědnému muzeu v Hořicích v Podkrkonoší. Sbírkou archeologických nálezů, již si vytvořil v Lobči u Mšena (obsahovala asi pět tisíc pazourků, velké množství kamenných mlatů, klínů a různých střepů), pak věnoval Severočeskému muzeu v Liberci. Zemřel 25. června 1956 v Praze.

Během svého života se dočkal také několika oficiálních uznání. V roce 1936 získal „Rambouskovu cenu za literaturu pro mládež“ za knihu *Volání rodu* a později i „cenu Boženy Němcové hlavního města Prahy pro rok 1948“, která byla „uznáním osobní zdatnosti a úsilí ve prospěch občanů hlavního města i celého národa“. (B. Kakáč, 1986, 42)

2. Tvorba Eduarda Štorcha

2.1. PEDAGOGICKÁ DÍLA USILUJÍCÍ O REFORMU DĚJEPISU.

Již od studentských let trápila Eduarda Štorcha otázka, jak se vlastně vyvinulo lidstvo, jestliže člověka nestvořil bůh (sděluje to v doslovu ke své knížce *Vývoj tvorstva a počátky člověka*, 1912). Tato otázka ho také přivedla ke studiu antropologie, geologie a nakonec i archeologie. Byl členem prehistorického odboru Společnosti přátel starožitností českých a seznámil se tak s mnoha podobně založenými lidmi – např. s Josefem Antonínem Jírou, Josefem Floriánem Baborem a dalšími. Své články uveřejňoval v různých časopisech (českých i zahraničních).

Jelikož byl pedagog, chtěl se o své objevy podělit se svými žáky. „*Jenže když chce dětem vykládat, jak vznikl člověk a jak se vyvíjela prvotní lidská společnost, zjišťuje stále rozhořčeněji, že osnovy s těmito informacemi vůbec nepočítají.*“ (K. Sklenář, 2003, 221) Viděl, že podle osnov se vyučuje hlavně „*o velkých bitvách a významných panovnicích, že se vždy nedodrží časová posloupnost událostí a že se některá období zcela opomíjejí.*“ (M. Macháčková,

1970, 1) O prvních lidech na Zemi se tehdy mluvilo pouze v hodinách náboženství, a to přísně podle bible.

Eduard Štorch si uvědomoval, že s osnovami toho zatím příliš neudělá, a tak se zaměřil na mimoškolní formy vzdělávání – veřejné přednášky, články v novinách apod. Nakonec dospěl k názoru, že „*pro boj s pověrami o dějinách Země, přírody i člověka (mezi které řadí i zkosnatělé biblické pojetí stvoření) je třeba příruček pro širší veřejnost a učitele.*“ (K. Sklenář, 2003, 222) Vznikly tak různé brožurky a články – např. *Počátky lidstva, Vývoj tvorstva* atd.

Současně začal usilovat také o to, aby byl počátek českého dějepisu položen až do starší doby kamenné. „*Jeho hlavním cílem se stala reforma dějepisu pro školy obecné, měšťanské i střední, opřená o moderní vědu, a jeho zaklínadlem sociologie.*“ (tamtéž, 223) Jak jsem již uvedla výše, ve školách se tehdy učily jen politické dějiny (tj. hlavně letopočty, panovníci, války apod.), Eduard Štorch je chtěl rozšířit o kulturně-sociologický aspekt (tj. náboženství, hospodářství, společnost, umění apod.), který nesprávně označoval jako „sociologický“. Napsal proto *Základy reformního dějepisu*.

Svou práci dovršil až v letech 1934-37, kdy ve spolupráci s Karlem Čondlem vytvořil třídílnou učebnici dějepisu pro měšťanské školy – *Pracovní učebnice dějepisu*. Pravěk zaujímal celou třetinu prvního dílu, zbylé dvě třetiny tvořil tradiční starověk; české pověsti i antická mytologie tu vůbec nebyly. Pro tehdejší pedagogy to bylo něco naprosto nepochopitelného. Kromě toho tato učebnice obsahovala také praktické úkoly pro žáky – např. „*Projdi cihelny a vypátrej, zda-li se tam nalézají kosti diluviálních zvířat*“, „*Vyryj do kosti podobu mamuta.*“, „*Zkus setkatí kousek látky.*“ a další. (K. Sklenář, 2003, 227)

Jako amatérský archeolog podnikal Eduard Štorch „*dlouhé vycházky do pražského okolí a podle záznamů ve starých spisech, tvaru půdy a možností, které krajina poskytovala k obživě, se snažil najít pozůstatky praobyvatel Prahy.*“ (M. Macháčková, 1970, 1n) Se svými žáky chodíval na výpravy do Kobylis, Ďáblic, Hloubětína i Libně, kde s nimi pak společně hledal různé pravěké předměty i kosti lidí a zvířat. Objevy pak Štorch shromažďoval u sebe doma ve svých sbírkách. Zkušenosti s archeologií sděloval svým pedagogickým kolegům v četných člancích – např. *Jak vykládati doby předhistorické* (1910) či *Výklady o pravěkém životě* (1912). Ve své tvorbě využíval analogii se životem primitivních kmenů či etnických skupin v jiných částech světa. Odborníci na archeologii proto jeho dílům často vyčítali přílišnou beletrizovanost, tj. přemíru fantazie nepodložené materiálními objevy, která by se ve vědeckých knihách neměla objevovat.

„*Na jedné straně tvořil výklad pro mládež a tím ospravedlňoval své nedostatky, na druhé straně ale ve snaze dokázat svou kvalifikaci zabíhal do takové odbornosti, že text ztrácel charakter jednoduchého poučení a stával se jakýmsi hybridem – ani to, ani ono.*“ (K. Sklenář, 2003, 241)

2.2. BELETRISTICKÉ POČÁTKY

Neustálá kritika Eduarda Štorcha naprosto znechutila, což také přispělo k jeho rozhodnutí skončit se svou sbírkou archeologických nálezů a prodat ji Národnímu muzeu. Poté začal psát rozličné historické povídky (např. *Noc filipojakubská, Příchod Slovanů do Čech, Libuše a Přemysl, Horymír* a další), většina z nich však brzy upadla v zapomnění. Těmito povídkami převážně přispíval do různých časopisů – např. do časopisu pro mládež *Vzkříšení*, do pedagogického časopisu *Komenský* apod.

2.3. STARŠÍ DOBA KAMENNÁ – PALEOLIT

První historickou knihou, kterou Eduard Štorch začal psát byli *Lovci mamutů*. Text, jak ho známe dnes, však vznikl dlouhých třicet let – konečná verze vyšla až roku 1937. Z původní verze, která se jmenovala *Člověk diluviální* a vyšla roku 1907 v prvním ročníku časopisu *Rozhledy mládeže*, bychom jej poznali jen stěží. Člověk diluviální měl původně dvojí provedení – první verze byla pro žáky, aby se začali více zajímat o probíranou látku, druhá verze pak byla pro učitele, aby věděli, jak danou látku vysvětlit svým žákům.

Podnětem k námětu byl Štorchovi nález mamutí kostry v kanalizačním výkopu poblíž školy Na Korábě (pod Bulovkou) a nález kostí divokých koní v cihelně na Vlachovce. Kniha byla přijata celkem příznivě, pouze někteří učitelé jí vytýkali, že se nejedná o dějepisnou knížku, ale jen o dobrodružnou (indiánskou) povídku, která je pro školu naprosto nevhodná.

Eduard Štorch z knihy po čase vypustil odborné výklady a doplnil ji o další příběhy, v nichž se snažil zachytit jednotlivé rysy společnosti i kultury starší doby kamenné. Název *Člověk diluviální* změnil na pro děti mnohem zajímavější název *Lovci mamutů* – kniha vyšla „v září 1918 v *Dědictví Komenského jako třetí vydání Člověka diluviálního s podtitulem Čtení o praobyvatelích země české a s uměleckými ilustracemi (...)- malíře Jaroslava Panušky*.“ (K. Sklenář, 2003, 253n) Měla celkem pět kapitol – *Hoch s Bílé skály, Na mamuta, Nový náčelník, Sobi a Hlad*. Autor z ní musel vypustit i všechny své poznámky pod čarou, tyto poznámky se však v pozdějších vydáních opět objevují. *Lovci mamutů* byli kritikou přijati velmi dobře, a tak je Štorch dále upravoval a rozšiřoval.

Roku 1931 vyšla další jeho knížka *V lovecké tlupě*, jejíž děj se odehrává v Posázaví. Opět zde využil ověřené motivy krádeže ohně a nálezů zlata. Další povídku *Lovci sobů a mamutů* uveřejnil roku 1932 v časopise *Malý čtenář*. Tato povídka se odehrává v moravském Předmostí u Přerova a poprvé se v ní objevují postavy náčelníka Mamutíka a chlapce Kopčema, které známe z dnešních *Lovců mamutů*. Do obdobně známých *Věstonic* pak Eduard Štorch zasadil jiný příběh, který pojmenoval *Věstonická Venuše*.

Všechna tři díla se nakonec rozhodl připojit k již existujícím Lovcům mamutů, protože chtěl zachytit cestu pravěké lovecké tlupy přes celou Moravu až na libeňskou Bílou skálu. „*To byl jednotící motiv děje, kvůli kterému Štorch leccos přepsal či dopsal, dokonce ještě vložil celý díl o pobytu tlupy v jeskyních Moravského krasu (ten nemohla na cestě z Podyjí do Předmostí minout) a všechny kapitoly propojil týmiž osobami.*“ (K. Sklenář, 2003, 255)

Nové, ale poměrně rozsáhlé *Lovce mamutů* však zpočátku nechtělo žádné nakladatelství přijmout. Trvalo celý rok, než se je v říjnu 1937 rozhodli vydat nakladatelé z Vršovic, Toužimský a Moravec. Kniha byla doplněna ilustracemi a barevnou obálkou Zdeňka Buriana. Teprve od svého pátého vydání mají tedy *Lovci mamutů* podobu, jakou známe dnes.

Toužimský a Moravec pak vydávali Štorchovy knihy až do roku 1949, kdy bylo nakladatelství zrušeno. Od té doby smělo dětskou literaturu vydávat jen Státní nakladatelství dětské knihy (SNDK, pozdější Albatros) a Mladá fronta.

Ve snaze prosadit dílo jako povinnou dětskou četbu na školách vyšlo v roce 1946 ve Státním nakladatelství ještě zkrácené vydání Lovců mamutů nazvané *Lovci mamutů na Bílé skále*, které ilustroval Ondřej Sekora.

Prvním dílem, jímž se Eduard Štorch zapsal do povědomí dětských čtenářů, však byla dnes již zapomenutá knížka *Život v pravěku*, která vycházela v letech 1911-12 v sešitech. Toto dílo vyvolalo velkou nevoli u katolické kritiky, protože zde vystupovaly biblické postavy (A-Dam, E-Va, A-Bel, Kai-N), což katolíci brali jako znevažování biblických dějin. „*C. k. zemská školní rada v Brně 11. 5. 1914 nařídila vyřadit knížku ze žákovských knihoven škol obecných a měšťanských, protože uráží náboženský cit a odporuje nařízení ministerstva kultu a vyučování z roku 1875; na jaře 1915 k tomu došlo i v Čechách.*“ (K. Sklenář, 2003, 260) Znovu povídka vyšla až v červenci 1941, tentokrát však pod názvem *O pračlověku*. Štorch pro jistotu příběh trochu upravil a změnil i jména hlavních postav – z A-Dama se tak stal Tatan, z E-Vy Mamam a z A-Bela a Kai-Na Skok a Vřešť.

2.4. MLADŠÍ DOBA KAMENNÁ – NEOLIT A ENEOLIT I

V roce 1909 byly vydány povídky *Zápas na hradišti* a *Před sedmi tisíci léty*, které popisují období neolitu a eneolitu. Šlo vlastně o ukázky z chystané knihy *Praha v době kamenné*, jež byla doplněna ilustracemi Mikoláše Alše a vyšla zanedlouho poté. Po jejím vydání však kritici Štorchovi vyčítali jeho časté analogie, tj. doplňování mezer v historii obdobnými výjevy (využíval hlavně chování a zvyky indiánů či afrických divochů), a příliš surové a krvavé scény nevhodné pro děti. Ke kritice se připojili také archeologové, jejichž

doménou byl právě zemědělský pravěk. Oni však převážně Štorchovy povídky uznávali, odmítali je jen jako knihy odborně historické (dějepisné).

Eduard Štorch nakonec knihu přepracoval a zbavil ji výkladového aparátu (podobně jako Lovce mamutů) a roku 1932 ji nechal vydat pod názvem *U Veliké řeky*. Podnětem k jedné z epizod byl nález „skrčené kostry vykopané při stavbě domu v Bubnech a nedaleko ní jámy s popelem, kůstkami a střepy“. (M. Macháčková, 1970, 12)

Do mladší doby kamenné se znovu navrátil roku 1930, kdy napsal a velmi brzy také vydal *Osadu Havranů*, s dalším dětským hrdinou Havranpírkem.

2.5. OBDOBÍ STARÝCH SLOVANŮ

V době první světové války se Eduard Štorch zaměřil na příběhy z doby starých Slovanů a jejich zápasu s Avary v 7. století našeho letopočtu. Šlo mu tehdy hlavně o vlasteneckou podporu českého národa, a proto porušil chronologickou posloupnost svých děl. V říjnu 1917 vyšla jedna kapitola z jeho připravované knihy *Sámo Osvoboditel*, kterou nazval *Bohatýr Vratislav*. Celá kniha vydána nebyla, protože její námět již nebyl v době samostatné republiky aktuální.

2.6. DOBA BRONZOVÁ

První povídkou o době bronzové byl již *Čarodějův učedník* z roku 1910, který ale brzy zapadl. Eduard Štorch později tuto povídku zařadil spolu s povídkami *Příchod Čechů* a *V pravěku* do knížky *V šeru dávných věků*, která vyšla v roce 1920. Podnětem k jejímu námětu mu opět byly jeho archeologické nálezy – „pozůstatky chat a hroby staré osady na Vlachovce, kde vykopal dokonce obrovský mlýnek na mletí zrn“ a „zbytky žárových hrobů s popelnicemi v osadě Na Maninách“. (M. Macháčková, 1970, 2)

Nejznámější povídkou o této době je však *Bronzový poklad*, který vyšel v květnu 1932 a v němž je zpracován hromadný nález 26 bronzových jehlic na spínání oděvu. K tomuto objevu došlo roku 1929 při těžbě kamene v lomu pod horou Besídkou kdesi u Něčina na Příbramsku. Eduard Štorch „jehlice od nálezce koupil a zařadil je do své soukromé archeologické sbírky“. (I. Sýkorová – V. Matoušek, 1998, 67)

V srpnu 1932 pak Eduard Štorch napsal ještě jednu knihu o době bronzové, a to *Volání rodu*, které bylo vydáno Státním nakladatelstvím v roce 1934. K napsání této knihy ho inspirovala zpráva v novinách, nazvaná *Dvanáctiletý eskymácký hrdina*, podle níž chlapec z Ontaria zachránil svou matku a bratra, když je zapřažený do sání dotáhl asi 160 mil přes zasněžené pláne do stanice Wager Inlet. Štorch tuto cestu jen přesadil do doby bronzové.

2.7. DOBA ŽELEZNÁ

Roku 1932 začala vznikat také další Štorchova kniha, tentokrát o době železné, která byla vydána již na podzim v brněnském nakladatelství Epos. Byl to *Zlomený meč* (původně *Železný meč*), tvořený sedmi povídkami. Tento příběh je výjimečný tím, že nemá dětského hrdinu. Kladnými postavami jsou tu Marobud a lidé kolem něj, zápornými pak Katvalda a jeho druzi. Jelikož Štorch „*uvedl Slovanů do Čech v době bronzové, měl je tu samozřejmě i v době železné, a tak i markomanský panovník Marobud je pro něj Slovan...*“ (K. Sklenář, 2003, 275).

V roce 1934 pak vyšla knížka *Junáckou stezkou*, jejímž hlavním hrdinou byl mladý Nik (tj. Nikdo) a jeho „lesní chlupci“, kteří pomáhali Sámovi zvítězit nad Avary. V dubnu 1947 kniha vyšla znovu, tentokrát však pod názvem *Hrdina Nik*.

2.8. OBDOBÍ VELKÉ MORAVY

Německá okupace po roce 1939 Eduardu Štorchovi značně zkomplikovala psaní o boji Velké Moravy a českých knížat s východofranckou říší (tedy s dnešním Německem). V roce 1939 se autor chystal vydat svou knihu *Mezi východem a západem*. Její název se však příliš nelíbil, a tak jí nakladatelé Toužimský a Moravec (samozřejmě se Štorchovým souhlasem) vymysleli název nový – *O Děvin a Velehrad*. Jde o Štorchovu nejrozsáhlejší literární práci, směřující i k dospělému čtenáři; opět bez dětského hrdiny. Nakladatelé se rozhodli obejít cenzuru tím, že knihu vydali v sešitech. Teprve poté následovalo knižní vydání.

Další knihou z téže doby byl *Zastavený příval*, odehrávající se v okolí českého Mšena, odkud pocházela Štorchova manželka. Toužimský a Moravec ji vydali v prosinci 1939, opět v sešitech. Cenzura ji nejdříve povolila (odstraněna měla být jen mapka a slovo „Němci“ mělo být nahrazeno slovem „Frankové“), avšak počátkem roku 1940 rukopis zabavila. Eduard Štorch podal odvolání a již v dubnu 1940 mohl *Zastavený příval* vyjít knižně.

Podobné štěstí ale nemělo jiné autorovo dílo s touto tematikou, a to *Meč proti meči*. Cenzura jej nejen zakázala, ale zabavila dokonce i jeho rukopis, který navrátila až koncem roku 1942. Samozřejmě bez povolení k tisku – pro mládež totiž nesmělo být v té době vydáváno nic historického bez nacistické tendence. Kniha byla vydána až po válce, v únoru 1947 s datem 1946.

2.9. MLADŠÍ DOBA KAMENNÁ – NEOLIT A ENEOLIT 2

Od léta 1941 pracoval Eduard Štorch na další povídce z období neolitu. *Minehava* (podle hlavní hrdinky) měla pojednávat o matriarchátu a jeho konci v mladší době kamenné. Autor ji dokončil roku 1947 a v příštím roce ji

předal svým nakladatelům, Toužimskému a Moravcovi. Po zrušení jejich nakladatelství knihu nabídl SNDK, které ji v červnu 1950 vydalo.

2.10. POSLEDNÍ LÉTA ŠTORCHOVY ČINNOSTI

Nová doba Eduardu Štorchovi příliš nepřála, a tak měl s vydáváním svých knížek stále větší problémy. „*Za Rakouska byl příliš pokrokářský a levičácký, o pár desítek let později zase už beznadějně zaostalý a buržoazní...*“ (K. Sklenář, 2003, 288n).

Počátkem 50. let chtěl vydat publikaci o svých nálezech v okolí Lobče, kde se mu podařilo převážně povrchovými sběry vytvořit několikatisícový soubor neolitických kamenných nástrojů. Sbíрка byla takto rozsáhlá také díky tomu, že vyhlásil soutěž ve sbírání pazourků – dítě, které jich přineslo nejvíce, získalo kopací míč; za druhé a třetí místo byla odměnou kniha. Tímto způsobem dokázal shromáždit přes pět tisíc pazourků. Připravovaná publikace se měla jmenovat *Neolitické sídliště v Lobči u Mšena* a spolupracoval na ní s prof. Karlem Absolonem (moravský geolog, jeskyňář a archeolog), který nechal zhotovit obrázky Štorchových nálezů. V roce 1951 bylo vytvořeno již asi 1155 nákresů, podle nichž malíři nakreslili 708 obrázků. Zbývalo tak pouhých 447 menších kreseb, Eduard Štorch však pomalu přestával věřit tomu, že by jeho kniha ještě vůbec mohla vyjít. Dr. Jiří Neustupný, který byl přednostou archeologického oddělení Národního muzea, nakonec tuto publikaci opravdu zamítl. Odůvodnil to tím, že se vlastně jedná jen o archeologicky bezcenný povrchový sběr (tehdy se uznávaly pouze nálezy z vykopávek vedených Archeologickým ústavem). Odmítl také umístit Štorchovu sbírku v Národním muzeu a doporučil mu, aby ji rozdal menším muzeím a školám.

Tato zkušenost spolu s horšícím se zdravím i pamětí nakonec přispěla ke Štorchovu rozhodnutí ukončit literární činnost a věnovat sbírky muzeím, které o ně mají zájem. Teprve po jeho smrti socialistická kritika obrátila a začala tohoto stále velmi populárního autora prohlašovat za svého „bojovníka za socialismus“.

3. Charakteristika pravěkých povídek Eduarda Štorcha

„*Historická povídka a román s náměty z kulturních údobí lidské existence tvoří slovesný typ, jenž má své zvláštní národní i všeobecné místo v literatuře. Méně často se můžeme shledati v písemnictví s tématy z doby předhistorické.*“ (F. Bulánek-Dlouhán, 1938, 3) Eduard Štorch se však zaměřil právě na pravěk a na několik následujících staletí, o nichž u nás neexistují žádné písemné prameny (víme o nich jen velmi málo ze zahraničních kronik apod.). Vytvořil celou řadu děl, zabývajících se obdobím od starší doby kamenné až po vznik českého státu v 10. století. Jeho povídky o pravěku pak patří mezi nejlepší

svého druhu a mnohé z nich byly vydány i v zahraničí (např. kniha *Lovci mamutů* byla přeložena i do japonštiny).

Díla E. Štorcha jsou primárně určena dětem, a proto se v nich prolínají **funkce estetická** (dětský čtenář se má bavit, rozvíjet svou fantazii), **poznávací** (dítě se má nenásilně, pomocí poutavého příběhu, seznámit s historickými fakty) a **didaktická** (prostřednictvím vzoru v dětském hrdinovi musí být čtenář vychováván k určitým hodnotám atd.). Nedílnou složkou všech jeho děl jsou také **ilustrace**, které jsou pro dětskou literaturu velmi důležité (bližší informace viz. Ilustrace povídek Eduarda Štorcha).

Jednotlivá díla pak byla vytvořena na základě pravidel **dobrodružného a historického románu**. „*Základní složkou je bohatě rozvitý, vzrušující a napínavý děj, jenž předpokládá geograficky otevřený prostor, a ústřední mužská postava (dvojice, pár, malá skupinka postav) hrdinského typu.*“ (D. Mocná, J. Peterka a kol., 2004, 118) Eduard Štorch navíc často využíval dynamický **motiv cesty**, během níž jsou jeho hrdinové nuceni čelit mnoha nebezpečím i ohrožení života (např. *Lovci mamutů*, *Bronzový poklad*, *Volání rodu*). Hlavní postavy jeho děl obvykle vynikají svou silou, charakterem a morálními kvalitami – jsou odvážní, čestní apod. Obdobně jako v jiných historických dobrodružných románech se pak „*tato všemocnost dobrodružného hrdiny projevuje jeho účastí na různých velkých událostech příslušné doby.*“ (tamtéž, 118) Podle literární teorie je za historický považován „*každý román odehrávající se v době, již autor nezná z vlastní zkušenosti a svou fikci opírá o zprostředkované informace.*“ (tamtéž, 239) V případě děl E. Štorcha, jež se odehrávají převážně v době pravěku, tedy nemůže být o jejich historičnosti žádných pochyb. V této souvislosti také nesmíme zapomenout na skutečnost, že aby podal co nejpřesvědčivější pohled na danou dobu, používal Eduard Štorch **mimetický typ historického příběhu** – „*Autor evokuje minulost v její barvitosti a „smyslu“, jde mu o věrohodnost. Dociluje jí díky své obeznámenosti s historickou látkou a hlavně uměleckou stylizací zaměřenou na pravděpodobnost.*“ (tamtéž, 240)

Eduard Štorch zastával názor, že děj musí být hlavně živý, poutavý, pravděpodobný a odpovídající době, o níž referuje. Úplná historická správnost pro něj nebyla až tak důležitá. I přes **jednoduchý sloh** a výrazovou strohost píše velmi opravdově. Děti jsou vtáhnuty do děje a nemají problém si vše živě představit. Ztotožňují se s hlavními postavami a touží zažít něco podobného jako ony. František Bulánek o Eduardu Štorchovi řekl, že dokázal „*vytvořiti díla slovesně strhující bez předem stanovených normatických zaklínacích formulek, po nichž se pachtí někteří soudobí studení rozumáři a neumělci. Jeho romány nemají odumrlý jazyk, vydestilovaný krátkovidným záměrem, nýbrž jsou prolntuty uvolněnou fantasií, jež tryská v prudkých představách, nebrzděných učitelskými vážkami.*“ (F. Bulánek-Dlouhán, 1938, 5) Dojem jisté

starobylosti svých příběhů se pak snažil evokovat zejména zastaralým slovním pořádkem.

Povídky Eduarda Štorcha byly vlastně jakousi „*mnohadílnou neformální učebnicí dějepisu, která zahrnuje vývoj naší společnosti od starší doby kamenné až do počátků budování českého státu v 10. století*“ (I. Sýkorová – V. Matoušek, 1998, 9n) Vycházely víceméně v chronologickém pořadí a je na nich dobře patrný Štorchův hluboký zájem o archeologii i zkušenosti, které získal svými výzkumy a studiem odborné literatury (archeologické a historické). Zároveň je však znát, že i nadále zůstával v první řadě hlavně pedagogem, což se odráží ve vzdělávací a výchovné funkci jeho knih. Tímto se odlišoval od řady svých současníků (např. Jaroslav Petrbok, Jan Eisner či Jan Filip), kteří se rozhodli upřednostnit svou vědeckou dráhu a pedagogice se věnovali již jen okrajově. Eduard Štorch se snažil o „*faktografickou přesnost a o didaktickou názornost příběhů*“ (B. Kakáč, 1986, 168) Kromě pramenů historických a archeologických čerpal i z pramenů přírodopisných – zapisoval si různé články o zvířatech a o rostlinách, aby mohl později ve svých dílech vše popsat co nejvěrohodněji. Jeho díla se tak opírají o vědecký základ, který je dětem zpřístupněn poutavým dějem.

Celým Štorchovým dílem tedy procházejí tři základní prvky – „*střízlivý, ušlechtilý a zdravý sloh, romantická dějovost se zvichřeným viděním zapadlých světů, a vědecká základna, vedoucí k prohlubování poznatků*.“ (F. Bulánek-Dlouhán, 1938, 11) Děj jeho povídek bývá obvykle **složen z několika jednotlivých epizod či příběhů, které jsou propojeny týmiž postavami**. Výjimku představuje např. *Bronzový poklad*, který je tvořen jediným souvislým příběhem. Cílem E. Štorcha bylo, aby dětský čtenář prostřednictvím poutavého příběhu získal odpovídající představu o životě pravěkých lidí, o jejich vzhledu, kultuře i způsobu obživy. Velmi důležitá pro něj byla také tehdejší fauna a flora – ve většině svých knih proto věnoval velkou pozornost **popisu přírody**. Nenápadně tak své čtenáře vedl i k lásce a úctě k životnímu prostředí. Ve snaze co nejpřesněji zachytit chování pravěkých lidí využíval určité analogie s indiány, Eskymáky či jinými primitivními kulturami, jako jsou např. afričtí divoši apod. Inspiraci pak hledal v různých cestopisech, které byly v té době velmi oblíbené.

Základem pravěkých povídek E. Štorcha jsou **významná archeologická naleziště v Čechách i na Moravě, do jejichž okolí autor situoval své příběhy** – např. *Lovci mamutů* se odehrávají v Dolních Věstonicích, v Moravském krasu, v Předmostí u Přerova, ve středních Čechách a v Praze; *U Veliké řeky* a *V šeru dávných věků* jsou zasazeny do Prahy a v *Bronzovém pokladu* je popsána Praha a naleziště při vrchu Besídka na Příbramsku. Eduard Štorch každý nálezný doplnil nějakým příběhem a jednotlivé příběhy poté pospojoval do uceleného, velmi poutavého děje.

Jelikož si tehdejší věda nebyla příliš jistá, jaké byly dorozumívací možnosti pravěkých (zejména pak paleolitických) lidí, autoři to obvykle obcházelí tím, že se vyhýbali přímé řeči. Štorch byl však přesvědčen, že **dětská literatura přímou řeč obsahovat musí**. „*Pro vyjadřování dospělých hledal Štorch vzory v jazycích „přírodních národů“, pro děti v dětském způsobu vyjadřování (...).*“ (K. Sklenář, 2003, 304) Ve všech jeho dílech hraje přímá řeč velmi důležitou roli, protože jejím prostřednictvím se čtenář dozvídá mnoho důležitých faktů, které by bylo velmi obtížné sdělovat jen pomocí příběhu.

Postavami Štorchových děl jsou obvykle velmi stateční, skromní a čestní lidé, kteří se řídí jen svým rozumem a přírodními zákony (víra v bohy pro ně téměř neexistuje). V popředí jsou zejména mladí chlapi, autor ale nezapomíná ani na dívky, a tak se v jeho dílech objevují i dívčí hrdinky, zcela rovnocenné chlapcům. **Postavy jsou převážně kladné** – kromě dobrých vlastností však obvykle mají i nějaké ty horší, čímž se přibližují dětskému čtenáři. Nejsou dokonalé, protože nikdo na světě takový není. Děti se s nimi mohou snáze ztotožnit, jejich hrdinové jsou přece zcela stejní jako ony, je tedy pro ně mnohem jednodušší následovat jejich vzoru a učit se od nich. V tomto případě však nešlo Eduardu Štorchovi jen o to, aby se dítě dozvědělo něco o pravěku, skrze postavy svých knih chtěl čtenáře také vychovávat k čestnosti, hrdosti, skromnosti, pravdomluvnosti, lásce k přírodě a částečně i archeologii apod. Snažil se je poučit o zhoubnosti touhy po moci a bohatství – jeho hrdinové tím vším proto okázale opovrhují. Patrně je to hlavně v *Osadě Havranů* a v *Bronzovém pokladu* (zmínka o nedůležitosti zlata je i v *Lovcích mamutů*, tam je to však podmíněno i tím, že pro tehdejší lidi mělo cenu jen to, co se dalo jíst nebo jinak prakticky použít). Touha po moci a bohatství patří podle Štorcha mezi nejhorší lidské vlastnosti, usuzuji tak proto, že většina záporných postav z jeho knih touto vlastností oplývá – ve svém zájmu jsou pak schopny i těch nejohavnějších činů, jako jsou vraždy a loupeže, za vše ale nakonec po zásluze zaplatí a zlo je tak vždy potrestáno. Myslím si, že autor zdůraznil právě tyto neřesti také proto, že jemu osobně byly zcela cizí. Eduard Štorch byl silně levicově zaměřený – velmi mu vadila světová bída a otročením lidí a přál si, aby se to brzy změnilo. Ze svých vlastních peněz organizoval různé mimoškolní aktivity dětí – aby získal potřebné finance na provoz Dětské farmy, vzdal se dokonce i své sbírky archeologických nálezů. Jen velmi málo lidí však bylo ochotno mu nějak pomoci, a tak ji nakonec stejně musel zavřít. Dalším důvodem je pak podle mého názoru také skutečnost, že většina jeho děl vznikla v období mezi dvěma světovými válkami, jejichž hlavní příčinou (ostatně jako je tomu u většiny válek) byla právě ona strašlivá touha po moci a bohatství, kvůli níž zcela zbytečně zemřely miliony lidí a mnoho ostatních muselo žít kvůli špatné hospodářské situaci v neuvěřitelné bídě. V *Lovcích mamutů* Eduard Štorch dokonce přímo říká: „*Chtivost, loupeživost byla příčinou této pravěké války – stejně jako tomu bývá ve světě doposud.*“ (E. Štorch, 1986, 167)

Jednotlivé postavy jeho děl mají obvykle jména vyjadřující těsný vztah s přírodou, povahu, vzhled či schopnosti svých nositelů. Při jejich tvorbě se Eduard Štorch inspiroval zejména u indiánů. Jména jsou velmi často zoomorfni, buď jednoslovná, nebo rozšířená nápadným charakterizačním přívlastkem, který nejlépe vystihuje jejich nositele. **Vytvořena jsou obvykle na základě metafor, metonymie či synekdochy.** Výrazně odlišena jsou pak jména postav jiných rodů či kultur, Eduard Štorch se tak snažil ještě více posílit rozdílnost mezi nimi. Tato jména jsou obvykle sémanticky zastřena a znějí exoticky.

Jak jsem zmínila již na začátku své práce, Eduard Štorch psal také povídky z doby historické. Při jejich tvorbě však postupoval od jedné události k další, snažil se zachytit co nejvíce historických údajů a historicky doložených osobností. To se odrazilo hlavně na kvalitě děje – přemíra těchto informací oslabila jeho přímočarost a srozumitelnost. Tyto povídky proto obvykle nedosáhly příliš velké obliby a nakonec většinou upadly v zapomnění.

3.1. NÁZORY ARCHEOLOGŮ

Všeobecně známou je dnes skutečnost, že si lidé zachovávají kolektivní zkušenost – již od pravěku si zcela přirozeně předáváme informace o tom, které houby či lesní plody (jahody, maliny, ostružiny, borůvky atd.) jsou jedlé a které ne, které dřevo se hodí na topírka a násady, jak se pracuje s různými nástroji apod. Každé období pravěku nabízelo jiné přírodní, a tedy i životní podmínky. O nich si velká část lidí vytvořila představu právě díky četbě Štorchových děl – např. pobyt člověka v jeskyni si tak často automaticky spojujeme jen se starší dobou kamennou. Zájem o jeskyně však mezi lidmi přetrvával i v době bronzové a ustal až v 8. století, kdy byla opuštěna také většina hradišť. I přes jisté drobné nedostatky však „*archeologovi ani historikovi nemůže při četbě „štorchovek“ uniknout, že jejich autor byl důkladně obeznámen s veškerou tehdy dostupnou odbornou literaturou.*“ (I. Sýkorová – V. Matoušek, 1998, 24)

Eduard Štorch byl „*výborným archeologem a všechny jeho práce jsou podloženy důkladnou znalostí archeologického materiálu. Sám prováděl výzkumy a publikoval odborné práce.*“ (J. Havel – J. Kovářik – M. Novotný, 1989, 147) Právě Štorchovi podle dnešních odborníků archeologie vděčí „*za popularizaci svých výsledků a za to, že významnou měrou přispěl k prolomení starých tradic, které bránily rozšíření obsahu školního dějepisu hluboko zpět do dávných dob, kdy se vytvářely základy nynější lidské společnosti a sociálních řádů.*“ (J. Hrala, 1986, 298n)

Z vědeckého hlediska měl velký význam zejména Štorchův unikátní nález listového hrotu z Libně (tzv. vavřínový list), který se však dočkal uznání až po mnoha letech. „*Po zveřejnění nálezu se rozpoutala zcela nepochopitelná a diletantská kampaň, zpochybňující nejenom hrot samotný, ale posléze i věrohodnost samotného E. Štorcha. S odstupem času je až dojemné,*

jak byli tehdejší „profesionální“ archeologové neschopni přijmout význam výjimečného nálezu, aniž by pocítovali ohrožení vlastní prestiže.“ (I. Sýkorová – V. Matoušek, 1998, 95)

Přes určité problémy ve své době je dnes dílo Eduarda Štorcha oceňováno i mezi vědci. Zábavnou formou totiž dokázalo dětským čtenářům přiblížit mnoho vědeckých poznatků, které by v oficiální podobě mohly být těžko srozumitelné i dospělým, a postaralo se tak o popularizaci jejich práce. Některé děti si díky těmto dílům také našly cestu k archeologii a začaly se jí profesionálně či amatérsky věnovat. U mnoha ostatních alespoň vzbudila zájem o pravěk a dávnou historii své země, což mělo velký význam pro další rozvoj dějepisu a s ním souvisejících věd.

4. Lovci mamutů

Kniha je složena z pěti oddílů, dále se členících na menší kapitoly. „*První díl Na břehu Dyje a druhý V jeskyni byly napsány naposledy (1935-36), třetí díl Na křižovatce pravěkého lidstva tvoří v podstatě Lovci sobů a mamutů (1932), čtvrtý Ve středních Čechách je posázavský příběh V lovecké tlupě (1931) a pátý, Na Bílé skále – to jsou konečně původní Lovci mamutů z roku 1918.*“ (K. Sklenář, 2003, 256)

Lovci mamutů jsou jedním z nejčtenějších děl Eduarda Štorcha. I po více než sedmdesáti letech, jež uběhly od jejich prvního vydání, patří mezi dětmi stále k nejoblíbenějším a u nás i ve světě se dočkali mnoha vydání. Próza je primárně určena dětem, funkce estetická se zde proto prolíná s funkcí poznávací a didaktickou, přičemž právě funkce didaktická je v této próze mnohem výraznější, než je tomu v dalších Štorchových pracích. Zábavnou formou se má dítě hlavně poučit o historii své země. Výrazně se v Lovcích mamutů uplatňují také rysy dobrodružného a historického románu. Lovci jsou stateční a odhodlaně riskují svůj život v zájmu celé tlupy. Během své dlouhé cesty čelí mnoha smrtelným nebezpečím, ale zdárně je překonávají a neustále pokračují dále.

„Medvěd se obrátil proti Mamutíkovi, stojícímu u východu, a tím se dostal do světla. Rozevřel tlamu a rozpráhl přední tlapy. Teď šlo Mamutíkovi o život! Statečný lovec, opřený nohou o stěnu, připravil si oštěp v obou rukou. A velikánský medvěd již na něho padl, aby ho rozmačkal. V tom okamžiku vrazil Mamutík ostrý oštěp do otevřené medvědovy tlamy veškerou silou, jakou vládl.“ (E. Štorch, 1986, 90)

Próza nemá jednotný děj – skládá se z mnoha kratších povídek, které jsou propojeny týmiž postavami. Eduard Štorch chtěl dětskému čtenáři pomoci poutavého příběhu přiblížit co nejvíce tehdy známých vědeckých poznatků. Aby mohl vše přirozeně zaznamenat, nechal loveckou tlupu cestovat z jižní Moravy až na území dnešní Prahy. V jednotlivých dobrodružstvích se pak snažil zachytit nejdůležitější fakta o způsobu života pravěkých lidí, o jejich

chování, vzhledu i kultuře. To vše prostřednictvím příběhu – místo prostého popisu nějakého nálezu, zaznamenal jeho tvorbu apod. Nenásilné seznámením dětského čtenáře s tehdejší dobou pro něj bylo totiž tím nejdůležitějším. Jelikož uplatňoval mimetický způsob psaní, snažil se, aby děj Lovců mamutů působil co nejvěrohodněji. „*Historičnost, která sama o sobě by mohla vyznit suše a nezáživně, zastírá Štorch dovedně líčením života plného všedních starostí o obživu a bezpečnost tlupy, vykreslením drobných i strhujících příhod, a to tak přesvědčivě, že je malý čtenář přijímá, jako by se odehrávaly před jeho zraky. (...) Snad by si neuvědomil časovou propast, která ho dělí od hrdinů ze stránek knihy, kdyby ji autor často nepřipomněl zmínkou o primitivních znacích jejich života (..).*“ (J. Hrala, 1986, 291)

Eduard Štorch své vyprávění opírá o konkrétní archeologické nálezy, na něž navíc často přímo odkazuje (zejména v případě jednotlivých hrobů). Např. nález kamenu obložené studánky, která byla objevena v roce 1937 poblíž Dolních Věstonic (v hloubce 5 m pod nynějším povrchem), zapracoval do příběhu tak, že vypráví o tom, jak Mamutík obklopil okraj studánky několika kameny, aby se „*nebořila, když k ní někdo klekne*“. (E. Štorch, 1986, 29) Zvířecí figurky z pálené hlíny, nalezené v letech 1924-25 a 1934-35, se pak staly podkladem pro dětskou hru s kousky žluté hlíny.

Nejvýznamnější naleziště sídliště pravěkých lovců jsou na Moravě. Právě zde se proto odehrávají první tři části Lovců mamutů. „*Na břehu Dyje*“ zavádí čtenáře do kraje pod Pavlovskými vrchy u Dolních Věstonic, kde se našly „*zbytky chat, zahloubených do země, keramická pec na vypalování hlíněných předmětů a mnoho drobných sošek zvířat, ptáků a hlavně slavná věstonická venuše*“. (M. Macháčková, 1970, 11) Tu Štorch dětskému čtenáři navíc blíže přibližuje názorným popisem její výroby – „*Figurka na píd' vysoká má lidskou podobu: hlavu, tlusté tělo a dvě nohy po kolena. Paže jsou hrubě naznačeny, zato s trupem si dává Njan hodně práce. Pracuje tenkou kostí a pečlivě vyhlazuje povrch figurky; někdy jej trochu ovlažuje vodou. Silně vyznačuje velká prsa. Ještě tuhle malým doličkem naznačí pupek a na hlavě šikmé rýhy znázorní oči – a dílo je hotovo*.“ (E. Štorch, 1986, 40) Podle Štorcha měla figurka, vyrobená z hlíny smíchané s moučkou z rozdrcených mamutích kostí, představovat Kopčemovu matku Nianu.

Dalším významným moravským nalezištěm je Předmostí u Přerova, do jehož okolí Eduard Štorch situoval část „*Na křižovatce pravěkého lidstva*“. V této lokalitě byly nalezeny „*pozůstatky několika ohnišť, nejrůznější nástroje a sošky, dokonce i z křišťálu, a kosterní zbytky obrovského množství mamutů*“. (M. Macháčková, 1970, 7)

Mezi těmito oblastmi leží Moravský kras, který tlupa během své cesty v žádném případě nemohla minout. Nálezy z tamní jeskyně Pekárna proto Eduard Štorch zapracoval do části „*V jeskyni*“.

Pravěká sídliště však byla objevena i na území Čech – např. v Praze byl roku 1908 v cihelně Na báni nalezen pazourkový hrot z oštěpu, ve tvaru vavřínového listu, a mnoho kostí pravěkých zvířat. E. Štorch je do příběhu zakomponoval jako oběti sněhové bouře. Další nálezy pak pocházejí ze Šárky, Jenerálky, Kobylis, Libně či dnešní Bulovky.

Štorch v Lovcích mamutů zpracoval také soudobé poznatky o tehdejších životních podmínkách – na Moravě bylo poměrně velmi příznivé podnebí, a proto se zde zdržovalo velké množství zvěře, na rozdíl od toho v Čechách byla „rozlehlá tundra s věčně zmrzlou půdou, v létě se tu rozlilo Labe a utvořilo množství bažin a jezírek, v zimě se tu proháněly sněhové vichřice“. (M. Macháčková, 1970, 6) Svě čtenáře seznamuje také z tehdejší faunou, která je obvykle doložena kosterními pozůstatky či různými uměleckými předměty, jako jsou drobné sošky z pálené hlíny nebo vyřezávané kosti, kly a parohy. Při psaní Lovců mamutů pak Štorch čerpal také z Brehmova Života zvířat, Jandova Přírodopisu I, Tluchořových Děti jeskyň, Jensenova Ledovce nebo z Nansenovi Sibíře apod.

Jelikož mají Lovci mamutů výrazně didaktickou funkci, objevuje se zde mnoho doplňujících informací – „Pazourek (křesací kámen), odrůda křemene, vyskytuje se v podobě hlíz (pecek, valounů), zarostlých do křídových skal, na pobřeží Baltského moře a průlivu La Manche, ojediněle i ve vápencových skalách u Brna (...) Jeho úlomky bývají ostré jako sklo.“ (E. Štorch, 1986, 93) Obdobně: „Ohnivý kámen = kyz železný, pyrit. Vyskytuje se hojně zejména v ložiskách uhelných (Kladno aj.) a v žilách rud (Příbram, Kutná Hora, Banská Štiavnica, Jílové). Křesán jiskří.“ (tamtéž, 101)

Mimo jiné zde Eduard Štorch velmi názorně popisuje i rozdělávání ohně: Huňáč „křesal, až jiskry sršely. Za chvíli zakroužil z mechu malinký obláček dýmu a v dešti jisker se zvětšoval. Huňáč odložil kameny, a skloniv hlavu až k zemi, zlehka dýchl do mechu. Obláček dýmu odvanul. Huňáč foukl ještě a ještě jednou. V mechu se ukázal červený ohýnek.“ (tamtéž, 101) Podobně názorný je i Mamutíkův objev nového způsobu odřezávání parohů a kostí: „Místo kamínku s rovným ostřím vzal štěpínku s několika zuby. Už ji chtěl mrzutě odhodit, neboť myslil, že zubatým nožem nelze krájet. Nešlo to vskutku; mohl tlačit na zubovitý nůž sebevíc, nůž neřezal. Avšak mimoděk učinil tím nožikem pohyb tahavý – sem a tam. A hle! V parohu se objevila rýha. (...) Tak vynašel Mamutík pilku.“ (tamtéž, 138) Děti si pak mohou zkusit, zda to tak opravdu jde.

Velmi důležitou roli hraje v Lovcích mamutů přímá řeč – většina autorů písíciích o pravěku se jí záměrně vyhýbala, protože si nebyla jistá, jak by měla vlastně vypadat. Eduard Štorch však zastával názor, že dětská literatura přímou řeč obsahovat musí, snažil se proto vytvořit jakousi její primitivní verzi, která se ale v jednotlivých částech prózy značně liší (bližší informace viz. Řeč pravěkých lidí). Tato rozdílnost je podle mého názoru způsobena tím,

že Štorch jednotlivé části původně napsal jako samostatná díla a teprve později je spojil v celek. Právě proto se zde také několikrát opakuje motiv ztráty ohně, přičemž autor nikdy neopomene zdůraznit, jak moc je oheň pro lidi důležitý a jak těžce jeho ztrátu nesou – vždy téměř stejnými slovy. Dalším dokladem je pak podle mne vyprávění o Veverčákově divoké huse, kterou měl kdysi chytit jako malé hous. Zmínka o ní se však objevuje až v části „Ve středních Čechách“. Právě tak popis pravěkých lidí, který bych z didaktického hlediska považovala za jeden z nejdůležitějších při studiu pravěku, se objevuje až zcela na konci, v části „Na Bílé skále“.

4.1. DĚJ

Příběh se odehrává před 20-30 tisíci lety na území dnešní Moravy a Čech a zachycuje cestu tlupy pravěkých lidí z oblasti Dolních Věstonic až na Bílou skálu v Praze. Tlupa musí postupně překonávat mnoho překážek a často je vystavena velkému nebezpečí v podobě rozrušených nosorožců, jeskynních lvů a medvědů. Lidé se cestou živí lovem sobů, mamutů, divokých koní i menších zvířat, jako jsou zajáci a hraboši. Velmi nebezpečné jsou také tehdejší zimy, zvláště pokud tlupa nemá oheň, který jim dává teplo a chrání je před divokou zvěří.

Jednou z předních postav knihy je chlapec Kopčem, který již na počátku příběhu ztrácí svou matku Nianu. Jeho otec Njan ji vytáhne z bažiny a nechá ji pohřbít. Z hlíny pak vyrobí její sošku, která je po tisíciletích nalezena jako Věstonická Venuše.

Za nedlouho poté se celá tlupa vydává na útěk před cizími lovci – v táboře zanechává nahromaděné kožešiny, zbraně i oheň. Postupuje podél Svratky a dále podle Svitavy. Dostává se až k dnešnímu Brnu a poté se usazuje v jedné z jeskyň Moravského krasu, kde přečkává zimu (při útěku před jeskynním lvem se lovci dokonce dostávají až do jícnu Macochy). Žabka v hlíně jeskyně objevuje blýskavý žlutý kamínek, který se Kopčemovi líbí, a tak navrhuje, že se rozdělí. Když do něj ale t'ukne pazourkem, vylétne jiskra. Kopčem má ohnivý kámen, z něhož si pak tlupa vykřesá nový oheň.

Z Moravského krasu tlupa postupuje podél Bečvy až k proslulé Moravské bráně. Kopčem zde padne do zajetí, ale nakonec se mu podaří utéct a nalézt svou tlupu. Ta se usazuje v oblasti Předmostí u Přerova, kde dochází k volbě nového náčelníka tlupy, jímž se stává moudrý a statečný Mamutík. Chvástavý Rváč je poražen a brzy poté opouští spolu s Křivým rohem, Nohahnátem, Ochúněm a Tlust'ochem tlupu. V okolí tábora je sice velká hojnost potravy, začínají se zde ale šířit zlé nemoci, a tak Mamutík vydává pokyn k další cestě.

Tlupa opouští své sídliště v Předmostí a vydává se na sever podél Moravy a poté za sobím stádem na západ až do rozlehlé nížiny podél Labe. Odtud postupuje dále směrem k řece Sázavě, kde se k ní přidávají navrátnější se Rváč a jeho druzi. Tlupa je přijímá jen díky dětem, které je ihned berou mezi sebe.

Putování tlupy končí na území dnešní Prahy. Poslední část Lovců mamutů se však již odehrává přímo na Bílé skále a není zde tedy zachycena žádná příchozí cesta, jako je tomu v ostatních částech. Tlupa prožívá opět zimu bez ohně a je nucena ho ukrást sousední tlupě. Kopcem a jeho druh Veverčák, chytří a obratní chlapci, poté objevují způsob, jak rozdělat oheň rychlým otáčením smrkového dřívka ve zvířecí kosti – Kopcem využil vedle položený luk, jehož tětivou ovinul smrkovou hůlku, kterou pak vložil „do začernalé jamky v borovém dřevě a začal usilovně lukem tahat sem a tam. Hůlka se v doličku rychle točila.“ (E. Štorch, 1986, 287) Poté přiložil k jamce několik periček z Veverčákovy čepice a zafoukal – „*najednou blesklo světélko, perička chytla – a zahořel plamének... Největší vynález v lidských dějinách byl učiněn!*“ (tamtéž, 287n) Tak chlapec Kopcem poskytuje tlupě jistotu, že již nikdy nezůstane bez životně důležitého ohně.

4.2. PŘÍRODA

V této knize příroda nehraje až tak velkou úlohu – je zde pouze prostředím, v němž se vše odehrává. Dalo by se říci, že pro paleolitické lovce krása přírody příliš neznamenal, protože „*květy nelze jíst, ať jsou sebekrásnější*“. (E. Štorch, 1986, 134) Jejich zájem o ni se omezoval jen na dobrou znalost zvěře a způsobu jejího života – tedy na to, co nutně potřebovali k úspěšnému lovu. Přesto se v některých částech této knihy krátký popis přírody objevuje.

Např. řeka Dyje se točí „*klikatě krajinou, rozbíhá se v ramena, spojuje se s jezírky a tůněmi a vybíhá zarostlými močály, takže mnohde v bujném zelenavém porostu není znát, kde je voda a kde je suchá země.*“ (tamtéž, 9) Na kopcích nad Dyjí „*se střídají řídké zelené háje a křovinaté palouky*“. (tamtéž, 11)

V části „Na křižovatce pravěkého lidstva“ je Štorchův popis přírody mnohem podrobnější – dětský čtenář se tak dozvídá také to, jaké druhy rostlin tehdy existovaly.

„*Povrch země je pokryt drobnými kvítky. Nesmírné množství sněženek, sasanek a fialek pokrývá stráně údolí a v skalnatých žlabech vykukují modré podléšky a žluté podběly, pozdravující se s fialovými zvonci konikleců a žlutými sluněčky hlaváčků a pampelišek výslunných pažitů. Rozsáhlé skupiny nádherných modrých hořců a bílých čemeřic pokrývají teplé stráně jako květové koberce. (...)*“ (E. Štorch, 1986, 134)

„*Do dálky se táhnou stepní lučiny, zelené svěží travičkou. (...) Nadobro mizí skalnaté hřebeny, jež dosud ztěžovaly tlupě cestu, a také nekonečné lány bledě zeleného, liliového sobiho lišejníku. Jen tu a tam se ještě objevují nízké lesíky březové a olšové.*“ (tamtéž, 135)

Naopak v poslední části „Na Bílé skále“ se Eduard Štorch při popisu krajiny omezuje jen na pouhé konstatování, že „*řídký jehličnatý prales je*

promíchán sem tam listnatým porostem.“ (tamtéž, 234) V částech „V jeskyni“ a „Ve středních Čechách“ se popis přírody vůbec neobjevuje.

Díky malému Kopčemovi si dětský čtenář také snáze osvojuje rozdíl mezi borůvkami a vlochyněmi – „*Vzezřením i chutí se plody vlochyně mocální úplně podobají borůvkám, jenže borůvky jsou uvnitř červenomodré, kdežto vlochyně jsou uvnitř bělavé a rozmáčknuté nebarví prsty*“ (tamtéž, 154) Pokud se jich sní větší množství, velmi po nich bolí hlava.

E. Štorch zde svým čtenářům prostřednictvím příběhu přirozeně přibližuje i tehdejší faunu – kromě mračen komárů a různých mušek zde žili také zajáci, svišti, lumíci, lišky, vlci, rysi, rosomáci, kozorožci, antilopy sajky, divocí koně, pižmoni, nosorožci, jeskynní lvi, medvědi, ohromný tygr machairodus s velikými, šavlovitě zahnutými špičáky, různé druhy ptactva (husy, kachny, čírky atd.) a samozřejmě mamuti.

V případě některých zvířat je připojen i kratičký popis – např. nosorožec je „*ohromný huňatý netvor s dvěma ostrými rohy na nose, napřed velkým a za ním malým*“ (E. Štorch, 1986, 68).

4.3. ZPŮSOB ŽIVOTA

Paleolitičtí lidé se živilo jen lovem a sběrem – neznali zemědělství, tudíž je nic trvale nepoutalo k půdě a oni neustále putovali z místa na místo (za zvěří, za lepšími podmínkami apod.). Obvykle se usazovali v blízkosti vodních toků, kde byla hojnost potravy. Podle názoru dnešních odborníků tehdy pracovalo jen asi 35% obyvatel tábora a k sehnání denní potravy jim stačily pouhé dvě až tři hodiny. Dnes by však lovci a sběrači existovat nemohli – velké plochy zemědělské půdy totiž ponechávají příliš malý prostor pro jejich potravu.

Základní společenskou jednotkou byla tlupa, tvořená pětadvaceti až třiceti lidmi (tj. 4-5 rodinami se 2-5 dětmi). Např. o nepřátelské tlupě Eduard Štorch říká, že byla velmi silná, protože v ní bylo „*jeden a půl tuctu lovců*“ (E. Štorch, 1986, 201). Ženy a děti, jichž bylo ještě více, nepočítá. Dnešní vědci zastávají názor, že v malých tlupách žili lidé jen v zimních měsících. Na jaře se podle nich tlupy spojovaly do větších skupin a usazovaly se v oblastech migrace zvěře. V místech, kde lidé žili během letních měsíců, se pak často objevují jeskyně s nástěnnými malbami.

Jako zbraně paleolitickým lovcům obvykle sloužily různé kameny a klacky. Oštěpy si vyráběli z dubových, jasanových nebo habrových klacků, na nichž vytvořili hroty, které utvrdili v ohni a pak je ještě vyhladili drsnými kameny. Kamenné palice si vyráběli např. z tvrdého buližníku, který sobími šlachami přivázali ke svazku prutů. Hroty na oštěpy, kopí nebo harpuny se dělaly z vhodných kostí; šídla, šipky a jehly pak ze sobí lopatky. Z mamutích kostí se vyráběly např. jehly s provrtanými oušky, škrabky, velké lžíce, vidlice na maso, harpuny na lov ryb atd. Sobí parohy často sloužily jako rukojeti pazourkových nožů, které v nich byly tmeleny smůlou. Některé nástroje se

vyráběly z kamenů připravených řekou (např. křišťál, chalcedon, rohovec, jaspis, karneol, břidlice a porfýr). Nejcennější surovinou na výrobu zbraní a nástrojů byl však vzácný pazourek, z něhož se daly kamenem oddělovat ostré lupeny – vznikaly tak ostré hroty, nože, škrabadla apod.

Prostřednictvím příběhu je zde dětskému čtenáři přiblížen také způsob lovu mamutů pomocí velkých pastí na mamutích stezkách – „*Lovci vybírají písek, hlínu i kameny, dloubají a ryjí silnými dřevy, až z nich stékají potůčky potu. Jáma se zvětšuje. Náčelník pobízí k usilovné práci a posílá na Bílou skálu, aby i ženy a dívky přišly na pomoc.*“ Když bylo vše hotovo, „*ženy a děti nalámaly větve a pokryly jimi jámu. Navrch naházely hlínu, trávu a listí.*“ (E. Štorch, 1986, oboje 235) Chycený mamut byl poté ubit těžkými kameny. Štorch tento příběh završuje zlou bouří, při níž „*vichr žene spousty jemného prachu, zdviženého z vyschlých kalovišť po severoněmeckém ledovci i z našich plání, a sype jej jako sníh v nejhustší chumelenici.*“ (tamtéž, 237) Jáma i s mamutem tak byla z velké části zanesena. Autor tímto způsobem zpracoval nález kostry mamuta v kanalizačním výkopu u Rokosky z roku 1906.

Skutečnost, že pravěcí lidé zdobili kosti apod., zachytil Eduard Štorch nenápadným konstatováním, že zamklý Njan „*ostrým pazourkem vyřezával z úlomků mamutiho klu*“. (E. Štorch, 1986, 30) Do vyhlazené plochy mamutiho žebra, upraveného na široký nůž, Njan vyřezal několik čar, „*v nichž bylo možno za chvíli poznat pasoucího se zubra*“, „*na druhé straně obtáhl celou plochu čepele dlouhou čarou a uvnitř pak vyryl dvě koňské hlavy*“. (tamtéž, 42)

Často se zde objevuje popis dětského hraní – „*vyrýpaly si trochu hlíny a uplácaly si malého medvěda. Obalily ho jehličím, kousek jitrocele byl ohon, ze šupin šišky udělaly uši, z jalovcových kuliček oči. Zuby udělaly z drobtů kostí a jazyk z rozloupnutého šípku. A potom s ním velmi opravdově bojovaly.*“ (tamtéž, 93) Tímto způsobem se děti učily být lovci – formou hry se učily lovit, stopovat i pronásledovat. Postupně si tak osvojovaly všechny dovednosti dospělých lovců.

Jako součást dětských her zde Štorch zachytil také tvorbu nástěnných maleb – Veverčák „*zvedl opálený pazourek a přikreslil jím k rozmáznuté hlíně na stěně dva rohy. Opravdu – i Kopčem poznal v nahodilé skvrně zubra. Hned také pohozeným uhlíkem přikreslil zubrovi ještě ocas.*“ (tamtéž, 109n) Kromě toho je zde popsána také technika malování – Kopčem „*brzy zpozoroval, že se mu zvláště pěkně malovalo sazemi, do nichž nastříkal trochu mastnoty z opékaného masa. Seškrábal ze stěny takové mastné saze, a když jich neměl dost, přimíchal do sazí úmyslně trochu tuku. Veverčák už zatím zlepšil malbu tím, že namácel do mastné barvy odkrojek jezevčí kožešiny, nabalený na dřívku.*“ (tamtéž, 110)

4.3.1. Sídliště

E. Štorch v této próze postupně zachytil několik způsobů sídlení pravěkých lidí. Nejčastěji žila jeho lovecká tlupa ve stanech z různých koží, které své obyvatele chránily před deštěm a větrem. Prostor uvnitř pak býval vystlán suchou trávou.

V Moravském krasu žila tlupa v prostorné jeskyni, v jejíž zadní části lovci objevili podivné kamenné pahýly visící ze stropu či stojící v cestě (stalaktity a stalagmity). Mírný průvan v jeskyni pak svědčil o tom, že jeskyně musí být propojena s dalšími dutinami, lovci to však příliš nezkoumali. Jeskyně pro ně byla velmi dobrým útočištěm.

Posledním způsobem sídlení byla ve sněhu vyhrabaná doupata, vystlaná různými kožešinami, v nichž lovci (podobně jako eskymáci) na Bílé skále přečkali zimu.

4.3.2. Společnost

Společnost starší doby kamenné byla spojována příbuzenstvím v ženské linii. Kopcem i ostatní děti proto znají své matky, ale otcové pro ně příliš neznamenají – „*Kopcem se cítil poután jen k matce, jež ho odmalicka opatrovala. Otcem a ochráncem mu byla vlastně celá tlupa.*“ (E. Štorch, 1986, 32) Podle dříve uznávané hypotézy švýcarského historika a etnografa Johanna Jakoba Bachofena (1815-1887), kterou přijali i mnozí další, se mělo jednat o matriarchát². Dnešní odborníci však používají spíše pojem „matrilinearita“³ a přiklánějí se k názoru, že si tehdy byla obě pohlaví společensky rovna (žádné tedy nebylo nadřazené). Mezi muži a ženami pak existovala jen určitá dělba práce podle jejich přirozených schopností – muži lovili, ženy sbíraly jedlé plody, staraly se o oheň, připravovaly pokrmy a pečovaly o děti. Žena byla navíc pravděpodobně uctívána jako ochránkyně a zachovatelka života (kult ženy-matky). Toto uctívání bylo provázeno náboženskými obřady, při nichž měly velký význam sošky ženských postav (tzv. venuše). K posílení postavení muže (a zároveň výraznému oslabení postavení ženy) v rodině i ve společnosti došlo až na počátku eneolitu, kdy začala výrazně nabývat na významu mužská činnost – počátek patriarchátu.

V rozporu s tím mi připadá názor, že smrtí Niany utrpěl Njan pouze ztrátu člověka, který mu na loveckých cestách nosil jeho stan a žvýkal kožešiny, aby hezky změkly – „*ztratil ženu, -statnou a spolehlivou služebnici, kterou si kdysi vyměnil za překrásnou medvědí kožešinu.*“ (tamtéž, 22) Připadá mi to velmi neuctivé a nadřazené – žena zde podle Štorcha není rovnocennou partnerkou, ale jen služkou. Podobně nadřazený je postoj chlapců k dívkám

² Matriarchát je „vývojový stupeň prvobytně pospolné společnosti s vedoucím postavením ženy“ (J. Havel – J. Kovářik – M. Novotný, 1989, 154)

³ Matrilinearita je uspořádání, v němž se osobní atributy, privilegia a majetek dědí v mateřské linii (jde tedy o spojování příbuzenstvím v ženské linii). Běžná je dodnes u některých indiánských kmenů v Severní Americe.

– „Nechtěli si s nimi hrát. Vždyť z hochů budou jednou lovci, (...) jak by se tedy mohli zahazovat hrou s holkami, které žvýkají kožešiny! Muži jsou panstvo, i když jsou ještě malí, že ani luk nenapnou.“ (tamtéž, 9) Možná je to ale zapříčiněno také stavem společnosti v době Eduarda Štorcha, kdy většinu významnějších povolání stále ještě zastávali pouze muži, jejich ženy pak měly obvykle na starost hlavně domácnost a společenské záležitosti (ze starých filmů známe označení jako paní ředitelová, paní továrníková apod.). Urcitá mužská nadřazenost (vycházející i z náboženství) tedy byla pro tehdejší děti něco zcela samozřejmého a možná právě proto ji autor použil i u svých postav, aby byly dětem co nejbližší.

Ženy se v době kamenné získávaly jen výměnou či únosem – Njan si přivedl Ščektu, mladý Had, příslušník cizího kmene, unesl Lasičku – „Zmocnil se jí, jest jejím pánem a ona musí jít, kam ukazuje.“ (E. Štorch, 1986, 183) Výjimkou je v této knize pouze Mamutík, který získal Ďargu jako poctu – Ďarga byla dcerou náčelníka a příslušníci její tlupy ji Mamutíkovi dali za ženu, aby tak zpečetili spojení obou tlup.

I pro tuto dobu vytvořil Eduard Štorch systém jakýchsi pravidel (zákonů), jimiž se lidé bezpodmínečně řídí – jedním z nich je „lovecký zákon, deděný v tlupě z pokolení do pokolení, který hlásá, že je k ničemu, kdo podléhá tělesné slabosti“ (tamtéž, 10) Každé větší dítě se proto snažilo potlačit svou bolest a neplakat, protože slzy by byly ukázkou jeho slabosti.

Dalším všeobecně uznávaným zákonem bylo podle Štorcha pravidlo, že „zvěř patří vždy domácí tlupě. Širé území, z něhož lze spatřit dým táborového ohně, je pro každého cizího lovce ‚tabu‘, to jest území zapovězené.“ (tamtéž, 54) Pokud však byla cizí tlupa silnější a početnější, právo přestalo hrát roli – slabší museli ustoupit a útekem si zachránit alespoň holý život. „Vetřelci ukořistí všechny zásoby kožešin, nářadí, nástrojů a zbraní i se všemi stany, pěkně zařízenými.“ (tamtéž, 57)

Při útěku byli slabí a zranění ponecháni svému osudu, ostatní se s nimi nemohli zdržovat. Podobně tomu bylo s malými dětmi – Škuta popadla holčičku, jež je mohla prozradit svým hlasitým pláčem, za nohu a „vztekle ji hodila za keř do bažiny. Křik přestal. A tlupa běžela dále, jako by se bylo nic nestalo. Škuta odhodila nepohodlné děcko – odhodila jen svou věc.“ (tamtéž, 59) Aby Štorch zmírnil tuto krutost, nechal dítě zachránit nepřátelskými lovci.

Poslední ze zaznamenaných zákonů pak říká, že „nikomu není dovoleno lovit zvěř samostatně!“ (tamtéž, 233) Kdo odmlouval a stavěl se proti zákonům tlupy, byl vyhnán – musel odejít a starat se o sebe sám. Podle Eduarda Štorcha bylo vyhnání z tlupy nejstrašlivějším trestem starší doby kamenné. V tehdejších podmínkách se to totiž rovnalo téměř trestu smrti – samotný člověk neměl šanci přežít. Lidé podle něj navíc ještě neuměli rozdělávat oheň, museli ho proto hlídat a chránit – uhlídat oheň bylo náročné v početné tlupě (v této knize o něj přišli celkem třikrát), natož aby ho hlídal opuštěný jedinec.

Bez ohně se žilo velmi špatně – oheň dává teplo, opéká maso a hlavně chrání před divou zvěří.

Lidé starší doby kamenné uměli podle Štorcha jen velmi primitivně počítat – obvyklé mělo být sčítání a odčítání do tří, pouze někteří členové tlupy (např. Mamutík) uměli počítat do pěti. Co bylo více, bylo prostě „mnoho“. Většina dětí, zejména dívek, však příliš počítat neuměla – autor to obratně vyjádřil dialogem mezi Kopčemem a Žabkou: „*Tu jeden, tu druhý, to jsou dva vlci.*“ (...) „*Tu jeden vlk a tu – také jeden vlk! Jeden a jeden! Nikde tu přece nejsou dva vlci...*“ (tamtéž, 108)

Charakteristické pro tuto dobu bylo také to, že se lidé téměř vůbec nemyli – „*Čím víc kdo má na sobě krve, tím větším a statečnějším je lovcem.*“ (tamtéž, 24) Lidé si často navíc potírali tělo silnou vrstvou tuku či bláta, aby se tak chránili před komáry – „*Čím je starší a víc páchne, tím lépe komáry zahání.*“ (tamtéž, 26)

Tehdejší lidé byli velmi otužilí, obvykle proto chodili téměř nazí. V zimě však bývaly velmi kruté mrazy, a tak se před nimi lovci museli pečlivě chránit – nohy si ovazovali různými kůžemi, nosili hřejivé kožešiny i čepice a jakési rukavice. Např. Mamutík – „*Všecek je zabalen v kožešině. Na hlavě má čepici obroubenou psí kůží. Zahaluje mu celou hlavu až po bradu jako kukla a přiléhá na ramena. I na nohou je chráněn teplou sobí kůží, nad kotníky přivázanou. Uvnitř má nacpáno mechu a suché trávy.*“ (E. Storch, 1986, 278n) Pokud nebyl sníh, chodili lidé úplně bosí – „*jejich tvrdě ošlapaná chodidla ani necítí ostré kaménky, pichlavé traviny a ostnaté větvičky.*“ (tamtéž, 15)

Lovci nosili kolem krku šňůrky s různými zvířecími zuby či kůstkami jako důkaz své statečnosti a lovecké zdatnosti. Ženy si pak své kožené zástěrky zdobily různými mušličkami a ozdobnými šňůrkami.

V Lovcích mamutů se několikrát objevuje motiv stravování – Eduard Štorch vždy zdůrazňuje, že pro tehdejší lovce byly velkou pochoutkou hlavně čerstvé, syrové vnitřnosti (játra apod.) a morek, vysávaný z dutých kostí. Kromě toho si lidé velmi pochutnávali také na obsahu střev a žaludku (rozemletý mech, okořeněný různými bylinkami) a pili řinoucí se krev zvířat. V době nedostatku pak nepohrdli ani drobnými rybami, hlemýždi a hraboši.

Nejprve jedli lovci (muži), teprve poté se mohly nasytit také ženy a děti. V dobách hojnosti se lidé přecpávali, aby si vytvořili tukové zásoby, z nichž pak čerpali v době hladu. Tehdy si totiž nešlo dělat zásoby jídla na delší dobu – maso se jen sušilo na slunci nebo se udilo v dýmu. Dlouhodoběji se dalo uchovávat pouze v zimě, kdy bylo zmrzlé. Lidé tehdy žili přítomnosti, málokdy mysleli na budoucnost.

Přemíra masa ale způsobovala zlé nemoci, k jejichž šíření tehdy přispívala i všeobecná nečistota – „*V táboře řádil břišní tyfus, viklavost zubů, vyrážky a vředy. Všichni obyvatelé byli pokryti obtížnými příživníky.*“ (tamtéž, 173)

Pro lepší trávení lidé jedli šťovík, pelyněk, mladé pupeny orobince i jiných bahenních rostlin, mladé pupeny jeřábu a různé hořké kořeny. Jelikož se tehdy živili kromě lovu také sběrem, byly nedílnou součástí jejich jídelníčku i různé lesní plody jako jahody, borůvky, maliny, brusinky, bukvice, žaludy, šípky a jeřabiny.

4.3.3. Duchovnost

Eduard Štorch nezmiňuje žádné náboženství, omezuje se jen na tvrzení, že lidé byli tehdy přesvědčení, že „*odnětí ohně znamená i odněti loveckého zdaru*“. (E. Štorch, 1986, 243) Každá tlupa proto střežila svůj táborový oheň před nepřáteli – ten, kdo se pokusil ho ukrást a byl přistižen, musel zaplatit svou smrtí. Štorch zastává názor, že tehdejší lidé měli jen velmi primitivní víru, založenou na kontrastu dobra a zla. Aby se před zlem ochránili, nosivai různé amulety, zavěšené na krku apod. Svě živé sny pak obvykle považovali za pravdivou skutečnost, kterou prožívá jejich duch, a přikládali jim proto velkou váhu.

Podobně jako u některých primitivních národů mělo být zvláštní poctou pro vítězné bojovníky srdce zabitého protivníka. Věřili, že jeho snědem získávají dřívější sílu onoho nepřítele. Z těl nepřátel pak obvykle bývaly „*vystrojeny společné hody*“. (tamtéž, 168)

Dnešní odborníci považují za součást náboženských rituálů i tzv. Venuše – ženské sošky představující zralé ženy všeho věku. Dnes je jich známo asi 200 kusů, jsou zobrazeny nahé i oblečené. Známa Věstonická Venuše je v této knize zachycena jen jako Njanova vzpomínka na mrtvou Nianu, což je však dětskému čtenáři jistě mnohem bližší.

4.3.4. Obchod neboli směna

V této době převažoval výměnný obchod s pazourkem. „*Pazourkové pecky až odněkud z křídových skal v Belgii nebo z baltského pobřeží putovaly už v dávném pravěku jako důležitý předmět výměnného obchodu k hornímu Dunaji, na Moravu i k nám*“. (E. Štorch, 1986, 255)

Lovci z Bílé skály se vydali za výměnným obchodem do údolí Dalejského potoka (Prokopské údolí), kde sídlila spřátelená tlupa. Za potřebné pazourky hodlali „zaplatit“ hustými a hebkými zimními kožešinami a sobími parohy. V jeskyni, v níž prokopská tlupa sídlila, pak byly roku 1883 nalezeny lidské a sobí kosti.

4.3.5. Pohřbívání

V Lovcích mamutů je zachyceno několik pohřbů, při jejichž popisu Eduard Štorch vycházel ze skutečných archeologických nálezů. Prvním byl pohřeb Niany (Kopčemova matka), jejíž tělo bylo zakryto velikou mamutí lopatkou a poté zaházeno hlínou – tento hrob byl nalezen 4. 11. 1927 poblíž Dolních Věstonic. Dalším byl pohřeb mladého lovce pod kopcem Špilberkem. K němu

do hrobu byl položen i jeho „*skvoštný náhrdelník: několik set trubiček z přiřezaných lasturek a kostěných koleček, navlečených na tenkém řemínku*“ (E. Štorch, 1986, 71), a mužská figurka vyřezaná z mamutiho klu – takovýto hrob byl nalezen v Brně roku 1891.

Společný hrob, objevený roku 1891 v Předmostí u Přerova, Eduard Štorch do příběhu zapracoval, jako hromadný pohřeb 20 bojovníků, žen i dětí, kteří zemřeli v boji s nepřátelskou tlupou a byli pochováni společně – „*ostatní členové tlupy pak přinášeli a přivalovali na hrob vápencové balvany i drobné kamení a také několik velikých mamutích lopatek, takže brzy byli mrtví zakryti, že je nebylo vidět. Nakonec ještě obházeli hrob hlinou.*“ (tamtéž, 167)

Obvyklé bylo, že každý člen tlupy vložil do hrobu nějaký dárek, jimž se snažil zajistit si do budoucna přízeň mrtvého. Mohl to být pazourkový nástroj či nějaká ozdoba ze zubů a kostí apod.

4.4. POSTAVY

Lidé starší doby kamenné byli hubení, téměř bez tuku, ale velmi silní a vytrvalí. Eduard Štorch o nich říká: „*většinou jsou nazí; jen někteří mají kolem pasu přivázanou kožešinu – více pro chloubu nežli pro potřebu. Jejich hnědá těla, větrem i deštěm ošlehaná, jsou velmi otužilá. Dospělí muži jsou po všem těle porostlí řídkou srstí; jen jizvy strašných ran z loveckých zápasů jsou holé.*“ (E. Štorch, 1986, 235) Jizvy byly dokladem hrdinství v boji se zvěří. Některé ženy si proto vytvářely jizvy uměle – na obličejí či prsou si vyřizly kousek kůže, ránu zasypaly dřevěným popelem a nechaly ji hrbolevitě vyvstat. Tyto jizvy považovaly za svou ozdobu.

Charakteristický byl pro tehdejší lidi silný chrup se značně vyčnívajícími špičáky. Začínal se také zvýrazňovat nos, který byl do té doby plochý, jakoby rozplácly, a naopak původně velmi mohutné nadočnicové oblouky postupně ustupovaly do pozadí. Kromě toho Eduard Štorch ještě zmiňuje, že tito lovci „*nemají tak plná lýtka jako pozdější lidé usedlí. A když prsty u nohou klouzají hlinou, ukazuje se, jak mají palec značně odloučený od ostatních prstů, takže povstává velká mezera.*“ (tamtéž, 235)

Příslušníci různých tlup se od sebe obvykle lišili úpravou svého vzhledu či ozdobami – např. ženy z Kopčemovy tlupy nosily vlasy rozpuštěné, kdežto Ščekta měla vlasy spletené do malých cůpků, které byly navíc „*mezi sebou svázané příčnými pásky*“. (tamtéž, 47) Kromě toho měla Ščekta na bradě vypíchnáno několik čárek – jednalo se patrně o znamení její tlupy.

Příběh nemá ústřední postavu – v popředí stojí několik členů tlupy, kteří jsou si téměř rovnocenní. Velkou část dobrodružství prožívá chlapec Kopcem, v části „*Ve středních Čechách*“ je však zcela odsunut do pozadí a větší prostor dostává jeho věrný druh Veverčák. Postavy, které v příběhu vystupují, jsou převážně kladné. Záporní jsou jen příslušníci nepřátelské tlupy a chvástavy Rvác, jehož povahu signalizuje i jeho jméno. Ani kladné postavy však nemají

jen dobré vlastnosti – v každé z nich je určité množství darebáctví. Dětský čtenář se tak s nimi dokáže snáze ztotožnit, protože jsou mu povahově blízké.

Jména postav obvykle naznačují těsný vztah s přírodou, podobu, schopnost nebo vlastnost svého nositele – Huňáč, Rváč, Houžňák, Vlčí dráp, Nohahnát, Tlust'och, Pajda, Koumač, Vylomený zub, Kopcem (=Kopnut srncetem), Šklíba, Skřehule apod. Často se jedná o jednoslovná jména zoomorfni – např. Veverčák, Mamutík, Sova, Zajíc, Brouček, Zabka, Kukačka, Lasicka, Vlčice, Had, Čáp, Býk, Ostříž atd.

Jména označující příslušníky cizí tlupy se zpravidla odlišují, aby se ještě více posilnila vzájemná rozdílnost mezi zvyklostmi obou tlup. Tato jména znějí netypicky, často až exoticky – např. Ščekta, Darga, Nunuk, Umink a další.

U některých jmen Eduard Štorch uvádí také bližší vysvětlení jejich původu – např. Huňáč „*byl po těle ještě víc zarostlý než ostatní lovci*“ (E. Štorch, 1986, 179), Sova „*má oči vykulené, takže se liší od ostatních členů tlupy, kteří mají oči zapadlé pod silnými čelními oblouky*“ (tamtéž, 181), Zajíc „*hybal nosem jako opravdový zajíc*“ (tamtéž, 199) apod.

Kopcem má své jméno díky dávné lovecké příhodě. „*Dobře si ještě pamatuje – před dvěma sněhy to bylo – jak si ještě v jiné zemi daleko odtud hrál s dětmi u lesa a našel stopu mladého srncete. Hoši se hned rozběhli po stopě a po dlouhém hledání konečně dopadli spící srnče. Kopcem i ostatní hoši se na ně vrhli a v zápase s nimi ho srnče koplo, dříve než je zadával. Od té doby jmenovali v tlupě drobného lovce „Kopnut srncetem“, nebo zkrátka svou řečí jen zadrmlili něco, co znělo asi „Kopcem“. A to jméno mu zůstalo.*“ (tamtéž, 229)

4.4.1. Vlastnosti postav

E. Štorch se zde pokusil načrtnout také vlastnosti a schopnosti některých lovců – např. Huňáč je zkušený a obezřetný, Mamutík velmi chytrý, zmužilý a obětavý, Vlčí Dráp oddaný a silný, Houžňák chamtivý, ale jako lovec velmi obratný, Rváč chvástavý, bojechtivý a velmi zlý apod.

Nohahnát „*dovede voláním, pískáním, vrkáním, pištěním, mňoukáním a jiným způsobem znamenitě napodobovat zvířecí hlasy a tak kořist přivolat nebo na místě upoutat. Zejména srny a laně dovede přivábit, pískaje na tenký lupen březové kůry.*“ (E. Štorch, 1986, 248)

Vlčí dráp „*umí nejlépe trhat sobí šlachy na nitky a splétat z nich oka a sítě na lapání zvířete a ryb.*“ (tamtéž, 248) Velmi dobře také ví, jak a kam nejlépe nalíčit pasti na lední lišky, rosomáky, vlky, medvědy, hyeny či nosorožce.

Mamutík pak umí ze všech nejlépe „*z pazourkového valounku odštěpovat ostrohranné nožíky a přitloukat sekery z pazourku, rohovce, křemene nebo jiného vhodného kamene. Hotovou palici nasadí na dřevěné, třeba naštipnuté*

topůrko, jež pak pevně obváže a stáhne.“ (tamtéž, 249) Kromě toho dokáže také vybrat nejlepší větev na lučišťe apod.

Je zajímavé, že k bližší charakteristice postav autor přistoupil až v poslední části *Lovců mamutů* – „Na Bílé skále“. Podle mého názoru je to zapříčeno hlavně tím, že jednotlivé části byly původně samostatné a právě tato poslední část byla napsána jako první.

4.4.2. Řeč pravěkých lidí

Na počátku *Lovců mamutů* Eduard Štorch zdůrazňuje, že lidská řeč je nedokonalá a neobejde se bez pomoci gest a neartikulovaných zvuků – lidé proto „*víc mluvili rukama a pošklebky obličejů nežli ústy*“ (E. Štorch, 1986, 11) K témuž tématu se vrací i v další části prózy, kdy konstatuje, že „*hoši mluvili špatně a nejasně – jako všichni lidé tehdy – a víc vyjadřovali přízvukem a posunkem nežli obsahem svých chudých slov.*“ (tamtéž, 76) „*Živé posunky napomáhaly k pochopení smyslu. Dobrý vypravěč musil být i dobrým hercem. Proto se jim potmě velmi špatně rozprávělo.*“ (tamtéž, 98)

Zpočátku je přímá řeč tvořena jen velmi krátkou větou jednoduchou nebo spojením několika slov v polovětné konstrukci: „*Jestřáb ... mladé!*“ (E. Štorch, 1986, 11), „*Děšť na oheň – oheň pryč. Nikde oheň – co dělat?*“ (tamtéž, 37), „*Já v noci hlídat!*“ (tamtéž, 44), „*To jsou oni! Pronásledují nás!*“ (tamtéž, 59), „*Našla v hlíně!*“ (tamtéž, 99), „*Ty – luk – jdi – šíp!*“ (tamtéž, 116), „*Ty – náčelník – můj – tvůj!*“ (tamtéž, 1986, 171) Postupně se však věty prodlužují a stávají se složitějšími: „*Já půjdu s tebou, Huňáci! Sova kulhá, nemůže.*“ (tamtéž, 196), „*Pravdaže jdeme touž cestou. Stopa cizího lovce nám ukáže cestu k cizí tlupě. A tam najdeme Lasičku i oheň.*“ (tamtéž, 198), „*Počkej, zlý mamute. brzo bude slunce svítit na tvou mrchu!*“ (tamtéž, 233) Přestože se i nadále objevují věty jednoduché – „*Rváč dobře řekl. Půjdu. Vy zůstanete – Huňáče poslouchat.*“ (tamtéž, 239) – začínají převažovat složitější souvětí: „*Mám před sebou velký úkol a již cítím, jak do mne vstupuje velká síla. Třeba padnu, ale nevzdám se!*“ (tamtéž, 240)

Některé přímé řeči jsou velmi dlouhé – jednou z nejdelších je Mamutíkův proslov v jeskyni (uvádím jen jeho zkrácenou podobu): „*Šli jsme pro zabitého soba. Najednou proti nám řve lev. Hoú – a! Hoú – a! Nechali jsme všeho. Se lvem nelze bojovat! Takové pazoury! Takové zuby! Lev skočí – hop! My na útěk. Lev za námi skok = skok. Už nám v patách. (...) Lev skočí na výstupek. Hu – up! Tlapami po nás... Chce Mamutíka roztrhat. Pod lvem padá sněhový převis. Lev řve a letí do hlubiny, huá – há! Otočí se v povětří – dole buch! Ticho – my sami... (...) Nahoře výkřik. Ho – io – iá! – Zas výkřik. Ho – io – iá! Někdo tam. Mamutík odpovídá. Poznává Kopčema. Remen – sekyra – kolíky. Vzhůru! Zachráněni! Ejá – ajó!*“ (tamtéž, 128n)

Později se objevuje ještě jeden Mamutíkův proslov, který je však mnohem ucelenější než ten první. Nejde v něm jen o náznaky, je mnohem složitější

a obsahuje i delší souvětí (opět jeho zkrácená podoba): „*Huňáč bude povídat, až si odpočine. Že přinesl oheň – vidíte. Já povím, jak jsme našli v noci Zajíce. Dali jste mu už na ránu jitrocel? Dobře, není to s ním zlé. Bude běhat, zůstalo mu ještě mnoho prstů na noze, ale ztratil mnoho krve... (...) Huňáč řekl, že tam je Zajíc. Nechal mu tam hubku, protože by ji byl cestou ztratil, když unaven klopýtal do našeho tábora. Hned jsme utíkali k ohni, ale co jsme viděli? U dohořívajícího ohně se ohání Zajíc posledním planoucím dřevem proti velkému Medvědu. (...)*“ (tamtéž, 219n)

Domnívám se, že rozdíl v podobě přímé řeči v jednotlivých částech prózy je opět způsoben tím, že tyto části vznikaly samostatně. Možnost, že by se jednalo o nastínění rozvoje dorozumívacích schopností tehdejších lidí, se mi nezdá příliš pravděpodobná. Podle způsobu, jakým Štorch o pravěku vypráví, totiž usuzuji, že kdyby bylo něco takového jeho cílem, jistě by to neopomněl svému čtenáři sdělit, podobně jako mu několikrát zdůraznil, že řeč i celá kultura lidí starší doby kamenné jsou velmi primitivní. Jakýsi kulturní vývoj Eduard Štorch dokládá jen významnými objevy této doby – rozdělování ohně, objev pilky apod.

4.5. NÁZORY ARCHEOLOGŮ

E. Štorch využil při psaní Lovců mamutů všechny tehdy známé poznatky o starší době kamenné. „*Mnohé platí dodnes beze změny, v některých okamžicích se přímo musíme obdivovat prozíravosti vypravěče, který položil důraz na záležitosti, jichž si odborná věda významně všímala teprve později.*“ (I. Sýkorová – V. Matoušek, 1998, 96) Velmi dobře Štorch vystihl zejména život lovecké tlupy, která se neustále stěhuje za potravou. Správně zaznamenal také v té době běžné kanibalské hostiny, které jsou doloženy i archeologickými nálezy – „*Zčásti se tak dalo jistě z nedostatku jiné potravy, jindy, a snad častěji, to byla součást obřadu, sloužícího k úplnému zničení nepřitele. Někdy ovšem byli pojídáni i příslušníci vlastního kmene, zpravidla zemřelí jedinci s vynikajícími vlastnostmi, a to proto, aby pozůstalí získali tyto jejich obdivuhodné přednosti.*“ (J. Hrala, 1986, 295)

V jeho vyprávění se však objevují i menší chyby – např. „*Ohněm opálená kostra s náhrdelníkem z provrtaných zubů polární lišky a přikrytá mamutí lopatkou, nalezená v roce 1927, patřila dětskému pohřbu. Hrob asi čtyřicetileté ženy, zakrytý dvěma mamutími lopatkami, který by bylo možno přisoudit románové Nianě, byl objeven až v roce 1949.*“ (tamtéž, 294)

Dnešní odborníci také předpokládají, že paleolitičtí lovci měli již natolik rozvinutý jazyk, aby zvládli i velmi složitou komunikaci (podle antropologů totiž uměl mluvit již člověk neandrtálský). Mistrné ztvárnění Mamutíkova proslovu v jeskyni se dnes proto nejeví jako příliš pravděpodobné. Podobně nepravděpodobná je i domněnka, že by tehdejší lidé ještě neuměli rozdělovat oheň. Možné však je, že si to autor jen poupravil v zájmu příběhu, na což má samozřejmě plné právo.

5. Bronzový poklad

První, druhé a třetí vydání této knihy mělo jen šest kapitol: „1. *Medvědi*, 2. *Za pokladem*, 3. *Dobrodružná cesta*, 4. *Tři kupci*, 5. *Povídka třetího večera*, 6. *Zlaté údolí*“ (B. Kakáč, 1986, 137) Od čtvrtého vydání se počet kapitol zdvojnásobil, protože si Eduard Štorch všiml, že děti čtou mnohem raději větší počet kratších kapitol než několik kapitol delších. Nové uspořádání knihy tedy již vypadalo jako to dnešní: 1. *Medvědi*, 2. *Zachráněný*, 3. *Tajemný zločin*, 4. *Do světa*, 5. *Dobrodružná cesta*, 6. *Po Veliké řece*, 7. *Tři kupci*, 8. *Povídka třetího večera*, 9. *Zlaté údolí*, 10. *Válka a mír*, 11. *Vysvětlený zločin*, 12. *Půl třetího tisíce let*. Autor navíc doplnil také předmluvu, nazvanou *Na Vltavě*.

Po literární stránce je Bronzový poklad patrně jednou z nejlepších prací Eduarda Štorcha. Nejde jen o skrytý soubor povídek, jak tomu bylo v některých dalších jeho dílech. Hromadný nález bronzových jehlic je zde zpracován v dějově jednotném a dramaticky vystavěném příběhu s netypickým dětským hrdinou – Skrček, kterému se ostatní kvůli jeho postavě neustále posmívají a různě mu ubližují, vzbuzuje v dětském čtenáři soucit i sympatie. Tato próza má zároveň všechny přednosti Štorchových děl – slovy Bohumila Kakáče: „*Rušný děj, plastické líčení života pravěkých lidí, mnoho zajímavých podrobností a četná dobrodružství*.“ (B. Kakáč, 1986, 138) Není proto žádným překvapením, že kritika byla většinou velmi pochvalná.

Próza je primárně adresována dětskému čtenáři. Jelikož se jedná o naučnou fikci, projevují se zde tři základní funkce – estetická, poznávací a didaktická. Bronzový poklad by neměl svého čtenáře jen pobavit a rozvíjet jeho fantazii, měl by ho také poučit a vychovávat. Děti pomocí příběhu nenásilně poznávají historii své země, tehdejší faunu a flóru apod., zároveň jsou prostřednictvím sympatického dětského hrdiny, v němž mají svůj vzor, vychovávány k určitým hodnotám – čestnost, pravdomluvnost, statečnost, láska k přírodě atd.

V Bronzovém pokladu se prolínají také rysy historického a dobrodružného románu s náznaky kriminálního syžetu (na konci knihy Skrček najde skutečné vrahy, během příběhu je však nehledá, jen se snaží odčinit domnělou vinu svého otce). Dobrodružnost výrazně posiluje také motiv cesty, během níž Skrček čelí mnoha nebezpečím a několikrát je dokonce v ohrožení života. Hlavní příběh o době bronzové je navíc obohacen vloženým vyprávěním, které rozšiřuje jeho časoprostorový rámec o vhled do jižní kultury.

E. Štorch uplatňoval mimetičnost – důležitá pro něj byla pravděpodobnost událostí i okolností a s ní související celková věrohodnost díla. Příběh je založen na skutečných archeologických nálezech, velice často je také přesně lokalizován – ústí potoka Brusnice do Vltavy, Letná, dobříšské jezero nebo např. „*na palouku pod ohybem Vltavy u nynější nepatrné osady Bužic na staré spojovací cestě Dobříš-Sedlčany, půl dne plavby nad Kamýkem (...)*“ (E. Štorch, 1988, 70) Při popisu chování a jednání postav se Štorch obvykle

inspiroval primitivními kmeny, které mohly být na stejné či podobné vývojové úrovni jako tehdejší lidé. Ve výsledku vše působí skutečně a opravdově.

Velmi důležitou roli hraje v této povídce také motiv přírody, která zde není pouhým prostředím příběhu, ale něčím mnohem významnějším, hodným obdivu a lásky. Tehdejší lidé sice žili v souladu s přírodou, jen Skrček a pravděpodobně i jeho otec ji však opravdu milovali a vážili si jí. Nejlépe je to patrné, když sledujeme život v přírodě Skrčkovými očima – chlapec si se zvířátky hraje, ale netýrá je tak jako ostatní děti; v lese se chová tiše a uctivě, jen pozoruje a obdivuje, nic neničí apod. Myslím, že prostřednictvím Skrčka chtěl Eduard Štorch děti vést k úctě a lásce k přírodě, která si oboje plně zaslouhuje.

Často se zde vyskytuje přímá řeč, díky níž se dozvídáme další informace jakoby z pozadí příběhu. Z rozhovoru chlapců například zjišťujeme, že starý Sigúl Medvědům vyprávěl o tom, co viděl ve světě – vysoké hory, jejichž vrcholky pokrývá sníh i během léta; vesnice stojící na vodě na dřevěných kůlech apod. Tvrdil také, že „*celá země plove ve vodě a že je to moře bez konce a se slanou vodou*“. (E. Štorch, 1988, 45) Téměř nikdo z rodu Medvědů mu však něco takového nevěřil. Tehdejší lidé znali obvykle jen nejbližší okolí svého území. Byli přesvědčeni, že všechno musí mít nějaké břehy, protože je má každá louže, řeka i jezero. Zároveň pro ně bylo naprosto nepředstavitelné, že by všechny řeky měly téci do nějakého moře. Vždyť tečou neustále, takže by to moře muselo již dávno zaplavit zemi. Podle Štorcha byli přesvědčeni, že „*na konci Veliké řeky je díra v zemi a všechna voda do ní vteče. Veliký duch vede řeku pod zemi zpátky a u pramenů ji zvolna vypouští na povrch*.“ (tamtéž, 45)

Kupci Kelta, Vind a Jestřáb si pak u ohně vyprávějí o pokladu slavného náčelníka Bystrého havrana, jemuž se říkávalo také Havranpírko (odkaz na knihu Osada havranů), a o Jestřábově putování za cizími bojovníky, kteří odvěkli dívky jeho rodu i s jeho sestrou Denicí. Jestřáb se během této cesty dostal nedobrovolně až do dalekého Egypta a my se díky jeho vyprávění dozvídáme, jak to tam tehdy vypadalo. Eduardu Štorchovi se tak podařilo poučit dětského čtenáře také o kultuře starověkého Egypta.

5.1. DĚJ

Příběh se odehrává v době bronzové na území dnešní Prahy a v okolí řeky Vltavy. Hlavní postavou je čtrnáctiletý chlapec Skrček, který sice nevyniká silou ani rychlostí, je však velmi chytrý a rozumí přírodě.

Rod Medvědů, k němuž Skrček náleží, žije v osadě poblíž ústí potoka Brusnice do Vltavy. Skrčkův otec, Čihavý medvěd, je váženým členem rodu. Jednoho dne je však jeho tělo nalezeno na místě, kde byl přepaden Sigúl se svými druhy. Sigúla, jednoho z předních mužů lesního národa, se chvíli

poté podaří zachránit na rozvodněné Vltavě. Všichni si myslí, že Čihavý medvěd byl jedním z vrahů a pošpinil tak čest rodu. Skrček, který je po otci velmi dobrým stopařem, sice podle stop poznává, že jeho otec nebyl útočník (běžel přímo a přes překážky, kdežto útočník by šel pomalu a oklikami, aby svou oběť překvapil), nikdo mu to ale nevěří.

Skrček chce očistit jméno svého otce, a tak se vydává doprovázet Sigúla na jeho cestě domů, během níž chce stařec ještě vyzvednout svůj poklad. U jezera však dochází k nehodě – vyplašená losice Sigúlovi přerazí nohu a on není schopen pokračovat v cestě. Poprosí proto Skrčka, aby došel pro pomoc. Sdělí mu při tom také tajemství pokladu a předá mu svůj ochranný talisman.

Chlapec poklad nalezne, vzápětí je ale zajat a odveden do tábora lesního lidu, kde ho kvůli Sigúlovým věcem považují za jednoho z jeho vrahů a chtějí ho zabít. Skrček neumí jejich jazyk, a tak se nemůže bránit. Nakonec je však zachráněn díky svým zvířátkům. Lesní lidé ho totiž díky nim na okamžik považují za syna lesního boha a nechají ho utéci.

Skrček se rychle vydává domů, aby svůj rod varoval před útokem lesního národa. Cestou se dostává ke kupcům, kde se znovu setkává se Sigúlem. Večer se vyprávějí různé příběhy a chlapec se tak dozvídá o jakési vzdálené zemi za mořem. Pak se Skrček opět vydává na cestu, ale je zajat úskočnými Hady, v nichž poznává skutečné útočníky a vrahy svého otce.

Mezitím již Sigúlův syn Dagúr, představitel východní větve lesního národa, a Čiba, představitel západní větve, započínají boj s Medvědy a Bobry. Tento boj probíhá tak, že na sebe obě strany posměšně volají – bojují spíše jazykem než zbraní (tato taktika měla posílit bojovou náladu v řadách válečníků, kteří museli ochotně následovat svého velitele do boje). K rozhodnému střetnutí nakonec ale nedojde, protože Čiba se svými lidmi odchází bránit své domovy před vpádem nepřátel ze severu.

Během mírových jednání přichází vysílený Skrček, kterému se podařilo Hadům utéci. Po chvíli začíná všem přítomným vyprávět o tom, co se mu přihodilo, a druhý den ráno jde v jejich čele potrestat lupiče. Když je boj rozhodnut, vydává se Skrček ostatním ukázat, kam Hadi schovávali svou kořist. V té chvíli mu Plíživý had, jemuž se podařilo utéci, šípem prostřelí hrdlo. Útočník ale trestu neujde, protože je chvíli poté zavalen obrovským kamenem. Skrček umírá šťastný, protože nakonec dokázal očistit jméno svého otce i svůj rod tím, že usvědčil skutečné vrahy. Teprve po své smrti získává úctu a uznání ostatních, tedy to, po čem celý život toužil.

5.2. PŘÍRODA

Z drobných náznaků si čtenář vytváří představu, jak asi tehdejší krajina vypadala. V nížinách kolem řek se nacházely širé pláně a lučiny, v ostatních oblastech převažovaly rozsáhlé a velmi hluboké lesy (nebo spíše pralesy), mokřiny a houštiny. Lesní porost býval odstraněn jen v místech, kde si lidé

vytvořili nová políčka a osady. V okolí vodních toků či jezer byly velmi často neprostupné močály, řeky byly plné nebezpečných prahů a peřejí apod. Vše působilo divoce a nespoutaně.

„Nepatrné stezky, zvěři vyšlapané, klikatily se lesem a neznatelně se ztrácely (...) Obrovské stromy vážně šuměly a někde chřestily, lomozily a praštěly pod útokem větru, jako by jimi lomcoval ohromný silák. (...) Hvozd žil jiným životem nežli širá pláň, životem skrytým, tajemným, ač silným, že to budilo až úzkost.“ (E. Štorch, 1988, 55)

„Skály a příkré pobřežní vrchy zatarasovaly jim často průchod podle řeky, takže museli překážku někdy daleko horem obcházet. Pak zase – kde řeka již vstoupila do prostranné kotliny – stavěla se jim do cesty četná říční ramena s peřejemi, ostrovy a močály.“ (tamtéž, 37)

Čtenáři se prostřednictvím poutavého příběhu seznamují s přírodním děním. Dozvídají se, jaké druhy rostlin se u nás tehdy vyskytovaly, která zvířata zde žila a jaké chování pro ně bylo typické. Aby Štorch dodržel co největší pravdivost, studoval i odborné přírodovědné knihy – zajímaly ho hlavně vlastnosti rostlin, kde rostou a kdy kvetou; vlastnosti zvířat, jejich stopy apod.

Jeho Skrček dokáže poznat zvěř podle stop i podle zvuků, které vydává. Nade vše miluje les i celou přírodu a velmi mu vadí, když ostatní děti zvířátkům ubližují. V takovýchto chvílích si přeje být silný, aby je mohl bránit. Má mnoho ochočených zvířátek (např. na cestu se Sigúlem si s sebou nese veverku, tchoře a netopýra). Spolu s ním můžeme sledovat pasoucí se losici s mládětem, medvěda chytajícího myši pod velikými kameny, ptáky žijící v koruně starého dubu, mandelíka lovcího luční kobylky a další hmyz apod.

Dozvídáme se také něco o rostlinách, které tu v době bronzové nejspíše rostly – např. *„Olše, habry, lipoví, lísky, výše i trnky, chebzi a břízky vyrůstají ve směsici z břidlového kamení. Ohromné houštiny kopřiv a ostružin činí cestu velmi nepřijemnou.“* (E. Štorch, 1988, 118)

V předmluvě se Eduard Štorch snaží dětem přiblížit také geomorfologický vývoj krajiny: *„Vltava se zarývala do ložiska Letné a odplavovala štěrk i písek. Řečiště se prohlubovalo, hladina klesala – zprvu pomaleji, ale čím více se tekoucí vody spojovaly v jedno mohutné řečiště, tím rychleji, až nakonec bylo patrné snížení vodního koryta o jeden decimetr za sto let. Dnes teče Vltava už víc než sto metrů pod svou prvotní hladinou...“* (E. Štorch, 1988, 5)

Aby si čtenář mohl snáze představit podobu tehdejší krajiny, uvádí také o kolik metrů výše se asi nacházela hladina Vltavy v době lovců mamutů či v době, kdy se zde začali usazovat první stálí obyvatelé apod. Pražská kotlina podle něj tehdy měla být plná *„ostrovů, říčních ramen a bujného porostu“*. (tamtéž, 5)

5.2.1. Popis starověkého Egypta

Starověký Egypt (podle Jestřába „Kem neboli černá země“) je Jestřábem popsán jako oblast rozsáhlých pouští s ojedinělými oázami podivných stromů (datlových palm), na nichž rostou zvláštní plody, které vypadají, jako by byly shnilé, ale přitom jsou velmi dobré a sladké.

„Pět dní jsme šli samým pískem. Žádný les nikde, žádný potok ani studánka. (...) Konečně jsme přišli do úrodné země, kde byla veliká, velikánská řeka, zelená tráva, háje, vesnice, pole i pastviny.“
(E. Štorch, 1988, 102)

V Jestřábově vyprávění se objevují také různé živočichové, žijící v této oblasti. „Mnoho čápů jsem tam viděl a vzpomněl jsem si, že od nás v jeseni odlétají jako vlaštovky, špačci, skřivani, husy, labutě a jiní ptáci. A hle! Tady jsem je všechny našel!“ (tamtéž, 103) Dětskému čtenáři je tak nepřímou sdělena skutečnost, že stěhovaví ptáci, žijící v létě na našem území, přezimují v teplých krajích Afriky. Nejzajímavější mi ale připadaly Jestřábovy popisy krokodýla a slona, jimiž se snažil tato zvířata co nejlépe vypodobnit svým posluchačům. Sice jsem přesvědčena, že člověk doby bronzové, žijící v prostých chatrčích, by přirovnání „jako vrata“ nejspíš nevyužil, protože nic takového neznal, to však na kouzlu těchto popisů nic nemění.

Krokodýl – „Pomyslete si ještěrku tak velikou jako tahle borovice, co tu pod skálou leží. Otvírá tlamu jako vrata a v ní má plno zubů, ostřejších než vlk nebo medvěd. Uhodí ocasem – člověka zabije!“
(E. Štorch, 1988, 105)

Slon zase „vypadá jako prase, rypák má takhle dlouhý a hýbá a točí jím sem a tam, jak chce. Z huby mu vyčnívají dlouhatánské kly jako kancům, ale jsou to kly jako má noha, ba ještě větší.“
(tamtéž, 106)

Kromě toho je zde zachyceno také to, že Egyptané některá zvířata uctívali, protože věřili, že v nich přebývají duše zemřelých lidí. Posvátnými zvířaty byli ibis, krokodýl, kočka a had. Za jejich zabití hrozil trest smrti.

5.3. ZPŮSOB ŽIVOTA

Prostřednictvím vyprávění Štorch čtenáři nenápadně popisuje, jak vlastně tehdejší život vypadal. „Les a voda dávají obyvatelům pražské kotliny dostatečné, třeba skrovné živobytí. Polní záhonky lnu, pšenice, ječmene a prosa svědčí o primitivním (nedokonalém) zemědělství. Na pastvinách se tu a tam pase hubený dobytek; volání pastevců hledajících zaběhlou kravku rozléhá se po lese.“ (E. Štorch, 1988, 7)

Lidé doby bronzové se živili zejména zemědělstvím a pastevectvím – pěstovaly se tři odrůdy pšenice, dvě odrůdy ječmene, luštěniny, len a mák; chovaly se ovce, kozy, prasata a skot a objevovali se také první domácí psi. Lov a sběr se v této době využíval jen velmi ojediněle. Člověk totiž přestal

být prvořadě lovcem a sběračem již v období neolitu (tedy více než 2000 let před nástupem doby bronzové) – díky zemědělství a pastevectví přestal žít jen z darů přírody a stal se samozásobitelem, to znamená, že si byl schopen vyrábět svou vlastní potravu. Nevím proto, jestli je zcela na místě, když Eduard Štorch poměrně často označuje muže v rodě Medvědů jako „lovce“, ale jen velmi okrajově zmiňuje zemědělský a pastevecký způsob jejich obživy.

5.3.1. Sídliště

Čtenář se dále dozvídá, že lidé tehdy žili v blátem obložených chatrčích, které byly často roztahány po území o značné ploše – např. rod Medvědů žije na území „od Jeleního příkopu přes Dejvice až do nynějšího Bubenče“. (E. Štorch, 1988, 7) Největší chatrče, postavené ze silných klád, měly patřit náčelníkovi rodu a knězi neboli šamanovi.

Kromě způsobu bydlení je zde navíc zachyceno i pravidelné stěhování sídlišť z oblastí, které už nebyly dostatečně úrodné – „I postoupil medvědí rod ve svém území o kus dál a zbudoval si nové chaty na západním okraji Letné, zabral nové pastviny a vzdělal nová políčka na vypálených holinách.“ (tamtéž, 32)

Z archeologických nálezů dnes víme, že v této době existovala také jakási hradiště (opevněné lokality), která se na našem území vyskytovala již od konce neolitu. Nejsem si ale jista, zda byla tato skutečnost známa v době, kdy Štorch tuto prózu psal.

5.3.2. Společnost

Eduard Štorch zde podle mne zastává názor, že společnost doby bronzové byla stále ještě z větší části rovnostářská a lidé získávali na vážnosti zejména přibývajícím věkem nebo svými osobními zásluhami. Dnes však existují důkazy o tom, že společnost se začala diferencovat již v období eneolitu, kdy se objevily také první náznaky společenských stavů (stav profesionálních válečníků). V době bronzové pak již s největší pravděpodobností existovaly tři společenské stavy – duchovní, organizátoři a zásobovači, jež jsou doloženy třemi sídelními typy. Je pravdou, že se i v této próze objevují postavy náčelníka a šamana, kteří mají větší chatrče než ostatní členové rodu, nepřijde mi však, že by zde bylo jejich výrazně nadřazené postavení nějak zdůrazněno.

Autor dále uvádí, že již v době bronzové platily mezi lidmi určité zákony – zaprvé „Rod odpovídá za činy svého příslušníka.“ a zadruhé „Nezjistí-li se pachatel, je vinen rod, na jehož území byl zločin spáchán.“ (E. Štorch, 1988, 38) Trestem za spáchaný zločin pak mělo být dobrovolné postoupení pastvin při Veliké řece lesnímu národu. Otázkou ovšem zůstává, do jaké míry je něco takového pravděpodobné.

Již v době bronzové si podle E. Štorcha měla nevěsta do nové domácnosti přinášet určitou výbavu, přičemž úplnou výbavu měly tvořit „tři kameny k postavení ohniště, několik hliněných nádob, jež nevěsta sama vyhnětla

a ozdobila, bronzový nůž, dvě dřevěné lžice a velký, pěkně ploše uhlazený třecí kámen z žulového balvánku k roztírání zrní“ (tamtéž, 13) Z uvedeného usuzují, že se patrně jednalo o tzv. patrilokální společnost, kdy se ženy stěhovaly za svými muži a bydlelo se v menších domech, než tomu bylo dříve u společnosti matrilokální.

Muži tehdy získávali ženy také tím, že je unesli. Pokud muži někdo unesl jeho ženu byla to pro něj velká potupa. Velmi překvapivá z dnešního hlediska byla také možnost vyměnit si na určitou dobu (někdy i navždy) problémovou ženu za jinou, patřící muži z téhož či z blízkého spřáteleného rodu – Číhavý Medvěd si vyměnil Červenku dokonce dvakrát (poprvé s Kýchavým bobrem, podruhé s rodovým kouzelníkem Křivou hubou). Nevím ovšem, zda pro něco takového existují nějaké důkazy, nebo se autor opět pouze inspiroval některou divoškou kulturou.

5.3.3. Duchovnost

Podle názorů dnešních odborníků byla tehdy společnost držena pohromadě jedním náboženstvím. Lidé nejspíš věřili v bohy, kteří jsou vysoko nad nimi, a v to, že i když je svět bohů oddělen od světa lidí, přesto ho značně ovlivňuje a nějakým způsobem řídí. Důkazem toho jsou archeologické nálezy jakýchsi svatyní, v nichž lidé uctívali své idoly⁴. V Bronzovém pokladu se však postavy řídí jen přírodními zákony a svým rozumem, víra v nějaké bohy pro ně téměř neexistuje – věří pouze v existenci Velkého (Dobrého) ducha, který je má ochraňovat, a Zlého ducha, který jim škodí. Nikoho ale neuctívají. Úspěšný lov jim přinášejí kouzla jejich šamana, ne obětní dary nějakému božstvu. Před Zlým duchem je potom ochraňují různé talismany apod.

Tehdejší lidé tedy podle Eduarda Štorcha věřili, že pouze šaman může svými kouzly lovcům přičarovat jejich úspěchy či naopak způsobit úplný nezdar všeho počínání, a zároveň také velmi věřili v jeho moc uzdravovat zraněné i nemocné. Svá kouzla šaman prý obvykle doprovázel jakýmsi tancem a křikem nebo nesrozumitelným mumláním.

Zraněného kupce léčil Křivá huba tak, že od něj nejdříve „křikem, tlučením klacky a dupáním“ odehnal Zlého duha. Poté mu drápky krtčí nožky potíral raněnou nohu, aby „bolest zalezla do země“, pak „přešel ránu ocasem velké ryby, aby bolest ustoupila do vody a s vodou uplynula“, „vraním křídlem, aby bolest odlétla za lesy“ a nakonec mu otřel nohu „chumáčkem suché trávy“, který posléze „hodil do ohně, aby tak plameny zničily bolest nadobro“ (E. Štorch, 1988, vše 16)

Myslím si, že při popisu čarování kouzelníka Křivé huby použil Eduard Štorch analogii se životem primitivních kmenů v jiných částech světa (indiáni, afričtí divoši), pro něž měl šaman stále onu kouzelnou moc a sílu, a inspiroval se popisy rituálů v dobových cestopisech apod. Další analogii

⁴ Předměty spojované s náboženskými představami pravěkých lidí.

s primitivními národy pak využil také v popisu oplakávání mrtvého Čihaře, kdy muži zpívali starobylý rodový žalozpěv založený na neustálém opakování „ej – a – ho!“ a poté „propíchnuvše si silné paže pod rameny, prostrkovali si ranami tenké vrbové proutky na znamení smutku“. (E. Štorch, 1988, 39)

5.3.4. *Obchod neboli směna*

Počátkem doby bronzové do Čech začali stále častěji přicházet obchodníci, kteří z jižních zemí přinášeli bronzové předměty. „Ženy snily o bronzových náramcích a jehlicích. Muži obětovali vše, aby dosáhli touženého bronzového nože, oštěpu, dýky, nebo dokonce pádného meče, neboť se jim nevyrovnala stará zbraň kamenná, ať byla sebedovedněji připravena.“ (E. Štorch, 1988, 5) Nejbližší ložiska mědi byla v Podalpí a na Slovensku, odkud se měď vyvážela upravená v podobě hřiven a měděných prutů či kruhů. Prvními bronzovými výrobky byly ozdobné jehlice, spony, diadémy, náramky atd., honosné zbraně a později také srpy, nože a břitvy.

Pravděpodobně z jižních zemí se dovážely také fajánsové korále, které se začaly objevovat na přelomu eneolitu a doby bronzové. Fajáns byl materiál podobný sklu – povrch korálů byl zatavený, uvnitř ale zůstávalo křemičité jádro.

Koncem doby bronzové se pak začal objevovat velmi drahocenný jantar, který přinášeli kupci z dalekých zemí v oblasti Baltu. Jantarový náhrdelník mohl podle Štorcha lovce stát i výtěžek jeho celoroční námahy.

5.3.5. *Pohřbívání*

Lidé usazení v pražské kotlině tehdy pohřbívali nebožtíky pevně svázané do kozelce tak, že měli „kolena přitisknuta až k hlavě“. (E. Štorch, 1988, 17) Tuto polohu považovali za nejúčinnější ochranu před duchem zemřelého. Na hrob se pak pokládaly různé obětní dárky, aby se nebožtíkův duch uspokojil a nestrašil či jinak neškodil žijícím lidem. Z uvedeného vyplývá, že členové rodu Medvědů a dalších spřízněných rodů byli potomky lidu únětické kultury (raná doba bronzová, 20.-17. stol. př. n. l.).

V jižních a západních Čechách žil podle Štorchova vyprávění lesní národ⁵, který „své mrtvé pochovával v kamenných mohylách“. (tamtéž, 37) Mrtví byli pohřbíváni s bohatou výbavou, kterou obvykle tvořily různé honosné zbraně a ozdobné předměty. Lesní rody tedy měly také své bronzové zbraně a šperky, avšak zcela odlišné od rodů ze středních Čech. Lidé mohylové kultury (střední doba bronzová, 16.-14. stol. př. n. l.) žili s největší pravděpodobností po celém území českých zemí, pouze v jižních a západních Čechách se však zachovaly jejich pohřební mohyly, protože zde byl terén pokryt lesem.

⁵ Pojem „národ“ Eduard Štorch používá k označení všeho lidu mohylové kultury, „rody“ jsou pak jednotlivé skupiny – podobně jako jsou rody Medvědů a Bobrů součástí pozdní kultury únětické.

Nepřátelé přicházející ze severu, kteří ohrožovali západní mohylce, byly příslušníky lidu popelnicových polí (mladší doba bronzová, od 13. stol. př. n. l.). Lidé této kultury své mrtvé spalovali a pochovávali v jakýchsi urnách, čímž vznikaly tzv. urnové háje. Do země byly spolu s urnou ukládány opět i zbraně a šperky.

Všechny uvedené kultury věřily tomu, že pokud se lidské tělo nepohřbí, jeho duch škodí živým a dožaduje se svých práv. Zároveň byly do hrobů dávány i různé obětní dárky, šperky a zbraně, aby se duše mrtvých upokojily a nestrašily. Eduard Štorch tímto způsobem dokázal do jediné knihy vtěsnat téměř celou dobu bronzovou.

5.3.6. *Život ve starověkém Egyptě*

Ve starověkém Egyptě žili lidé v chatrčích uplácaných z bláta a pokrytých listím. Část své sklizně museli odvádět „jako roční poplatek královskému úředníku v dalekém městě“. (E. Štorch, 1988, 101) Nebyli tedy svobodní jako lidé v našich krajích, ale byli závislí na svém vládcí, jemuž museli sloužit a platit mu jakési daně. Vládce v Egyptě byl veliký faraó – „*sám bůh, syn slunce, pán veškeré země, vládce všeho živého, velitel života i smrti...*“ (tamtéž, 102) Jednotlivá egyptská města v té době mezi sebou neustále válčila, nikdo se o to však příliš nestaral, protože války tam byly záležitostí pouze vznešené vrstvy válečníků a prosté obyvatelstvo nebylo hodno nosit zbraň.

V Jestřábově vyprávění jsou zachyceny také pyramidy, které jsou popsány jako značně vysoké, špičaté hory, sestavené z velikých, pravidelně přitesaných kamenných balvanů, a skutečnost, že se v Egyptě psalo na jakési blány, což byly vlastně svitky papýru.

5.4. POSTAVY

Hlavní postavou příběhu je chlapec Skrček. Přestože je malý a slabý, vyniká svým charakterem a morálními kvalitami – je odvážný, čestný, odhodlaný poznat pravdu a bojovat za ni, čímž převyšuje všechny ostatní. I když je na pokraji svých sil, nevzdává se a jde dál za vytčeným cílem, kterým je pro něj spravedlnost. Je typem fyzicky slabšího adolescentního outsidera, jehož zdobí příkladný mravní heroismus. Hledá pravdu, což ho nakonec stojí život. Přestože jde o postavu nápadně didakticky modelovanou, je Skrček mladému čtenáři svou odvahou velmi blízký a sympatický.

U většiny postav, které v příběhu vystupují, převažují dobré vlastnosti. Více špatných vlastností má např. Červenka, která je závistivá, zlá a prolhaná, zároveň je však i pracovitá a dobře se stará o svou domácnost, což její postavení mírně zlepšuje. Zcela záporní jsou pak jen loupeživí Hadi, jejichž hanebný čin nakonec stejně neujde trestu, a lakotný, sobecký a pomstychtivý šaman Křivá huba, který rád ubližuje všem kolem sebe. Když je po zásluze potrestán, nikdo pro něj netruchlí.

Jednotlivé postavy mají obvykle jména podobná indiánským – jméno nějakým způsobem vyjadřuje jejich povahu, vzhled či schopnosti a těsně se váže k přírodě. Dospělí lovci mívají jména podle svého rodu, rozšířená nápadným charakterizačním přívlastkem, který je nejlépe vystihuje – Silný medvěd, Čihavý medvěd neboli Čihař (vyniká v lovu ptáků), Bručivý medvěd, Hubatý medvěd, Kýchavý bobr, Plachý bobr, Tučný bobr, Plíživý had apod. Ženy a děti pak mají většinou jednoslovná jména (často zoomorfní, ale není to pravidlem) – Kudrnka, Červenka, Volavka; Červík, Kačer, Skrček (chlapec pokřivené postavy), Šmajda, Zuboun, Tlust'och atd.

Některá jména vznikla na základě metafor – např. Kudrnka a Jestřáb, jiná na základě metonymie, resp. synekdochy – např. Křivá huba, Tupý čenich a Zuboun.

Muži z oblasti, z níž pochází kupec Jestřáb, mají jména podle dravých ptáků – Jestřáb, Luňák, Skalní orel, Ostríž, Krahujec apod. Příslušníci lesních národů se svými jmény nápadně odlišují. Jejich jména jsou sémanticky zastřená a znějí exoticky – např. Sigúl, Dagúr, Čiba, Valdun a další. Eduard Štorch tímto způsobem ještě více posílil odlišnost mezi domácí (únětickou) a cizí (mohylovou) kulturou.

5.4.1. Popis postav

Někdy se objevuje také poměrně detailní popis postav – např. Skrček byl čtrnáctiletý hoch, který svým „slabým, krátkým tělem s dlouhýma rukama a malou hlavou, sedící mu na trupu bez krku, jakoby zabořenou mezi špičatá ramena, velmi neprospěšně se lišil od ostatní zdravé mládeže v rodě“. (E. Štorch, 1988, 8) Ačkoli byl velmi veselý, učenlivý a snaživý, ostatní se mu kvůli jeho postavě neustále posmívali a odstrkovali ho. Lidé si tehdy totiž ze všeho nejvíce cenili tělesnou sílu, velikost a zdraví, tedy vlastnosti, jimiž Skrček bohužel příliš neoplýval. Jeho statečnost a čestnost ostatní ocenili, až když umíral.

Detailněji je popsán také nový šaman Tupý čenich, který byl „přistrojen do vlčí kožešiny a na hlavě měl za remínkem nastrkaná dlouhá pera. Na pažích i na nohou mu visely na šňůrkách zavěšené drobné předměty, škeble, kůstky a vyřezávaná dřívka. U opasku měl připravený lýkový váček; v něm ukrýval svá kouzla. (...) Tváře i čelo měl pomalovány červenými pruhy. V ruce držel šamanskou hůl, vyzdobenou řezbami hada, slunce, medvěda a řadami vroubků.“ (tamtéž, 46) Předlohou byl Eduardu Štorchovi pravděpodobně opět popis nějakého indiánského či afrického šamana, kterého bych si pod těmito slovy automaticky představila.

5.5. NÁZORY ARCHEOLOGŮ

Pro celou dobu bronzovou jsou charakteristické tzv. depoty – „hromadné nálezy bronzových výrobků a polotovarů“. (I. Sýkorová – V. Matoušek, 1998, 72)

Objevené depoty bývaly součástí chrámových pokladů, tehdejší svatyně se pak nacházely ve skalách, na návrších a u pramenů či řek.

Díky depotu z Besídky mohl Eduard Štorch stručně popsat celý vývoj doby bronzové – „*Skrček ještě uchovává v paměti vzpomínku na starší dobu bronzovou, sám žije na přelomu střední doby a mladší doby bronzové*“ (tamtéž, 75) V knize jsou proto zachyceny jak kultura únětická a obě kultury mohylové, tak i kultura lidu popelnicových polí. Dílčí fakta popsal Eduard Štorch v souladu se skutečností, vlastní příběh se však dnešním archeologům příliš věrohodný nezdá. Bronzové jehlice byly pravděpodobně obětinou, kterou na úpatí vrchu Besídka „uložili místní obyvatelé na přelomu střední a mladší doby bronzové“, bylo to tedy posvátné místo, na které by nezvaný cizinec neměl mít přístup „a už vůbec je vyloučeno, aby sáhl na předměty, které byly v majetku vyšší moci“ (tamtéž, oboje 79) Eduard Štorch dále chybně umístil shromaždiště „Mohyloců“ do lokality Bužice (mezi Dobříší a Sedlčany) – ve skutečnosti se tato lokalita správně jmenuje Buzice a nachází se zde naleziště kultury knovízské.

Celkově je ale dílo velmi podařené a dětský čtenář díky němu může snáze získat určitou představu o celé době bronzové, což je důležitější než úplná přesnost faktů.

6. Ilustrace povídek Eduarda Štorcha

Spojení povídek Eduarda Štorcha s kresbami Zdeňka Buriana se stalo naprostou samozřejmostí teprve v 50. letech v SNDK. Do té doby ilustrovala jeho povídky celá řada autorů, různých stylů i přístupů – nejvýznamnějšími z nich byli Oldřich Cihelka, Jaroslav Panuška, Jan Konůpek či Ondřej Sekora, a samozřejmě všem dobře známý Zdeněk Burian.

Nejdříve Eduard Štorch do svých knih jen **přejímal již existující obrázky** – např. na obálku knihy *Bohatýr Vratislav* použil kresbu ruského bohatýra na koni od Mikoláše Alše. „*Dokud především poučuje a beletristické vložky jsou doprovodem či nástrojem poučení, vystačí si se štočky vypůjčenými od autorů či nakladatelů (...) a doplňuje je vlastními archeologickými kresbami a fotografiemi z terénu i ze své sbírky. Jak ale ustupuje naučná funkce do pozadí, ilustrace se mění v uměleckou*“ (K. Sklenář, 2003, 306) Postupně se proto začaly objevovat první skutečné ilustrace propojené s dílem.

Život v pravěku ilustroval akademický malíř **Jaroslav Filip**. Jeho kresby jsou sice dějovější, někdy však působí až komicky toporně (obr. 1).

Jan Konůpek ilustroval Štorchovy povídky *Libuše a Přemysl* (obr. 2), *V šeru dávných věků*, *U Veliké řeky*, *Osada Havranů*, *Zlomený meč*, *Volání rodu* a *Junáckou stezkou*. Pravěké lidi pojal jako analogické soudobým příslušníkům primitivních kmenů v tropech (obr. 3), zároveň ale „*mísil archeologický materiál z různých dob podle toho, jak mu výtvarně vycházel,*

a když jeden čas propadl okouzlení menhiry, vkládal je všude, ačkoli Štorch to nechtěl". (K. Sklenář, 2003, 313) Eduard Štorch přesto oceňoval vysokou uměleckou kvalitu Konůpkových ilustrací a líbilo se mu, že jsou poměrně jednoduché a prosté, tudíž pro děti srozumitelné.

Se Štorchovými náměty si dobře rozuměl také **Jaroslav Panuška**, který ilustroval třetí vydání *Lovců mamutů*. Jeho kresby se Eduardu Štorchovi velmi líbily, jen mu připadalo, že pro děti jsou až moc pochmurné a vážné.

Ondřej Sekora ilustroval *Lovce mamutů na Bílé skále* (obr. 4). Jeho kresby Štorch uznával jako nejbližší dětskému čtenáři, protože jsou velmi veselé, humorné a živé. **Oldřich Cihelka** ilustroval první tři vydání *Bronzového pokladu* (obr. 5), **Jiří Wowk** povídky *U Veliké řeky*, *O Děvin a Velehrad*, *Zastavený přívál* a *Meč proti meči* (obr. 6) a **Jan Podhájský** první vydání *Minehavy*. Wowkovi a Podhájského kresby se však Eduardu Štorchovi příliš nezamlouvaly.

Jediným ilustrátorem, jehož zná každý dnešní čtenář Štorchových knih, je **Zdeněk Burian**. Svými obrázky sice doplnil již první kompletní vydání *Lovců mamutů* v roce 1937 (šlo o obálku, 55 perokreseb a 3 kresby tužkou), neodmyslitelným ilustrátorem Štorchových knih se však stal až po roce 1951, kdy začaly být tyto knihy vydávány v SNDK pouze s jeho kresbami. Právě proto je dnes vnímáme jako zcela samozřejmé.

Zdeněk Burian ilustroval celkem jedenáct děl Eduarda Štorcha (obr. 7 a 8). Převažují v nich perokresby, jen v *Lovcích mamutů* a v knize *V šeru dávných věků* se objevují i kvaše⁶. U svých kreseb Burian uplatňoval zejména realismus a logičnost, charakteristická je pro ně proto „*anatomická přesnost, dokonalá znalost prostředí, s ní související věcná správnost a v neposlední řadě osobité zvládnutí techniky kresby*“ (V. Prokop, 1990, 23) Jeho ilustrace jsou tak velmi realistické, dobrodružné i poučné, a přestože jsou vědecky přesné, zůstávají srozumitelné a lehce pochopitelné. Navíc je v nich zachycen i pohyb a život. To vše si uvědomoval i E. Štorch, který velmi brzy pochopil, že „*Burianovy kresby a kvaše jsou nadmíru zdařilé a jeho knihám jen prospívají*“, protože umocňují jejich atmosféru. (V. Prokop, 1995, 48)

Burianovy ilustrace zaujaly svou vědeckou přesností, osobitým rukopisem a smyslem pro detail také doc. Josefa Augustu⁷, který ho proto požádal, aby „*podle kostry vymřelého svrchnojurského veleještěra diplokoka a kostí neandrtálce načrtl jejich obrazové rekonstrukce*“ (V. Prokop, 1990, 36n) Tímto začala jejich mnohaletá spolupráce, jejíž výsledky dosáhly uznání po celém světě. Soustavně pak Burian na paleontologických a paleoantropologických rekonstrukcích pracoval od roku 1940, první vědecko-umělecké rekonstrukce však vytvořil již o několik let dříve. Jeho největší předností bylo, že svou

⁶ Kvaš je druh výtvarné techniky – malba vodovými barvami, smíšenými s krycí bělobou a pryskyřičnou, silně lepivou koloidní látkou.

⁷ Profesorem paleontologie na Univerzitě Karlově byl Josef Augusta jmenován až roku 1946.

fantazií, uměním i hlubokou znalostí přírody dokázal přeměnit suchá fakta v působivě přesnou skutečnost. Později spolupracoval např. také s Vratislavem Mazákem a prof. Zdeňkem V. Špinarem.

Ilustrace Zdeňka Buriana však byly i kritizovány – mezi jejich největší kritiky patřili zejména Ondřej Sekora, Stanislav Neumann, Zdeněk Hlaváček a František Holešovský. Ilustracím vytýkali především přílišný naturalismus a nevhodnost pro děti – „byly charakterizovány jako umění trpně opisující přírodu, zbavené fantazie, prosté širšího společenského obsahu a otrocky kopírující reálný model“. (V. Prokop, 1995, 59) Zcela jim tak byla upírána jejich vysoká umělecká hodnota. Příčinou byla ale spíše zaujatost kritiků vůči samotnému malíři, než špatná kvalita jeho kreseb, které jsou dosud velmi oblíbené a uznávané.

7. Štorchovi „pokračovatelé“

Na tvorbu Eduarda Štorcha navázala celá řada autorů – Karel Sellner, Ladislav Horák, Miroslav Hrdlička, Emanuel Šimek, Anna Neustupná a její manžel Jiří Neustupný, Adolf Veselý, Rudolf Obdržálek a Josef Augusta.

V současnosti se tematikou pravěku zabývá např. ostravský spisovatel Jan Padych. Mezi jeho díla patří také román *Nesmrtelný* (první ze zamýšleného cyklu „Z pravěkých ság“), jež se odehrává na přelomu doby bronzové a doby železné a jehož hlavní postavou je sedmnáctiletý Kalanis, syn rodového náčelníka. Padych využívá všechny nejnovější vědecké poznatky a nevyhýbá se ani některým jevům, jež byly předchozími autory často zcela opomíjeny – jedná se o různé kulty, rituální kanibalismus apod. Není archeolog, potřebné informace proto získává hlavně četbou archeologických, geologických, etnografických a dalších odborných publikací. „Záměrně vyhledává mezery v poznání pravěkých dějin, do nichž pak vsouvá vlastní děj a popouští uzdu své fantazii. I ve vypjatých momentech poutavého a napínavého děje však přísně respektuje všechny dosud poznané dobové realie.“ (J. Pavelčík, 2000, 246) Na rozdíl od Eduarda Štorcha se nezaměřuje na dětské čtenáře. Jeho příběhy jsou sice také velmi poutavé, napínavé a čtivé, zároveň jsou ale i velmi drsné a syrové (velké množství krve i mrtvých), čímž se mnohem více přibližují starší mládeži, toužící po akční a „krvavé“ četbě.

Závěr

Tato bakalářská práce se zabývá tématem „Pravěký způsob života v podání Eduarda Štorcha“.

Eduard Štorch byl jedním z našich nejvýznamnějších spisovatelů, píšících o období pravěku. Na základě různých archeologických nálezů vytvářel dobrodružné příběhy na rozhraní prózy a populárně-naučné publikace. Kromě beletristických děl, zabývajících se českými dějinami od starší doby kamenné až po období Velké Moravy, však vytvořil také celou řadu děl pedagogických,

jimiž usiloval o reformu dějepisu – př. *Pracovní učebnice dějepisu a Základy reformního dějepisu*.

Štorchovy knihy s pravěkou tematikou patří k nejlepším svého druhu, o čemž svědčí i skutečnost, že byly přeloženy do mnoha cizích jazyků. Vycházely hlavně z potřeb pedagogiky – pomocí poutavého a čtivého příběhu se děti měly poučit o pravěkém životě a zároveň se prostřednictvím sobě blízkých hlavních hrdinů seznámit s určitými mravními hodnotami. Štorchova díla tedy byla primárně určena dětem a prolínají se v nich funkce estetická, didaktická a poznávací. Nedílnou složkou jsou také ilustrace, díky nimž si dětský čtenář dokáže snáze udělat představu o vzhledu pravěkých lidí apod. Od 50. let minulého století je jejich jediným autorem malíř Zdeněk Burian, který se proslavil také mnohaletou spoluprací s profesorem Josefem Augustou na tzv. paleontologických rekonstrukcích.

Povídky Eduarda Štorcha jsou založeny na principech dobrodružného a historického románu. Jejich základem je velmi poutavý dobrodružný příběh, který je obvykle tvořen propojením většího počtu kratších epizod se stejnými postavami. Výjimku představuje např. *Bronzový poklad*, tvořený jediným souvislým příběhem. V některých prózách se navíc objevuje také dynamický motiv cesty, který ještě více umocňuje jejich dobrodružnost. Velmi důležitá je pro Eduarda Štorcha hlavně pravděpodobnost a věrohodnost jeho příběhů, a tak používá mimetický typ historické prózy. Píše velmi opravdově, děti jsou vtáhnuty do děje a nemají problém si vše živě představit.

Na všech povídkách je dobře patrný Štorchův hluboký zájem o archeologii i znalosti, které získal svými výzkumy a studiem odborné literatury. Jeho díla se opírají o vědecký základ a prostřednictvím poutavého příběhu dětského čtenáře nenápadně poučují. Zpravidla se odehrávají v okolí známých českých i moravských archeologických nalezišť a námětem k jejich vytvoření byly tamní významné nálezy. Důležitou roli v nich ale hrají i popis přírody a tehdejší fauna a flóra, které celé období charakterizují.

Hrdiny Štorchových povídek jsou obvykle dětské postavy – odvážní, čestní a bystří chlapci, jako jsou Kopcem, Veverčák, Skrček, Havranpírko a další, nebo statečná dívka Minehava. Nejsou ani vzdáleně dokonalí, mají stejné nedostatky jako každý, a tak je pro děti mnohem snazší se s nimi ztotožnit a následovat jejich příkladu, což bylo autorovým záměrem.

Přes počáteční problémy jsou dnes díla Eduarda Štorcha velmi oceňována, jak po stránce literární, tak i po stránce odborné. Díky výjimečné fabulační kombinaci a poutavému dobrodružnému ději totiž dokázala dětským čtenářům přiblížit mnoho vědeckých poznatků, které by v oficiální podobě mohly být těžko srozumitelné i dospělým, a postarala se tak o popularizaci odborné práce. Velký význam ale měla i pro další rozvoj dějepisu a s ním souvisejících věd. Je tedy možné, že právě díky Štorchovým povídkám z pravěku, které

patří mezi dětmi stále k nejoblíbenějším, je dnes pravěk nedílnou součástí dějepisných osnov.

Štorchova díla však nejsou jen rutinní prací pedagoga, který chce pomoci škole ilustrativním příběhem, jsou i výkonem umělce, jehož silnou stránkou je především spojení fabulace s věrohodně, jakoby realisticky prokresleným fikčním světem. Eduard Štorch dokáže pomocí plasticky jasných a pádně vyjádřených představ vyvolat v mysli svých čtenářů fantastickou scénu, jíž nelze upřít reálný základ ani určitou pravděpodobnost. Jeho příběhy v sobě skrývají romantickou divokost pravěkého života a jsou plné dobrodružství i jistého napětí, jež odjakživa přitahují mládež, toužící po vzrušující četbě. Na všech dílech je pak dobře patrný Štorchův blízký vztah k zobrazovanému tématu, ale zároveň také k dětem, jimž je dílo určeno – znal jejich psychiku a velmi dobře věděl, jak je zaujmout. I to je jeden z důvodů, proč si díla Eduarda Štorcha dodnes uchovala své kouzlo a děti je milují. Jejich zájmy se totiž v tomto směru ani po sedmdesáti letech příliš nezměnily.

Použitá literatura

PRAMENY

Padych, J.: *Z pravěkých ság - Nesmrtelný*. Alpress, Frýdek-Místek 2000, edice Klokán. 248 s. ISBN 80-7218-384-0

Štorch, E.: *Bronzový poklad*. Olympia, Praha 1988. 141 s. ISBN 27-053-88

Štorch, E.: *Lovci mamutů*. Albatros, Praha 1986. 299 s. ISBN 13-196-KMČ-86

SEKUNDÁRNÍ LITERATURA

Bulánek-Dlouhán, F.: *Přínos Eduarda Štorcha literatuře pro mládež*. Praha 1938. 16 s.

Havel, J. – Kovářík, J. – Novotný, M.: *Kde bydlely Venuše*. Albatros, Praha 1989. 160 s. ISBN 13-802-89

Hrala, J.: *Doslov* (in *Lovci mamutů*. Albatros, Praha 1986)

Kakáč, B.: *Kdo byl Eduard Štorch*. Albatros, Praha 1986. 206 s. ISBN 13-813-86

Janoušek, P. a kol.: *Slovník českých spisovatelů od roku 1945* (2. díl). Brána, Praha 1998. ISBN 80-7243-014-9

Macháčková, M.: *Pravěk v díle Eduarda Štorcha*. Praha 1970. 17 s.

Mocná, D., Peterka, J. a kol.: *Encyklopedie literárních žánrů*. Paseka, Praha – Litomyšl 2004. 699 s. ISBN 80-7185-669-X

Pavelčík, J.: *Doslov* (in *Nesmrtelný*. Alpress, Frýdek-Místek 2000)

Peterka, J.: *Teorie literatury pro učitele*. Univerzita Karlova, Pedagogická fakulta, Praha 2006. 248 s. ISBN 80-7290-244-X

Prokop, V.: *Ilustrátor Zdeněk Burian. Monografie a soupis díla*. Ostrov, Praha 1995. 193 s. ISBN 80-901795-2-5

Prokop, V.: *Zdeněk Burian a paleontologie*. Ústřední ústav geologický, Praha 1990. 156 s. ISBN 60-415-90

Sklenář, K.: *O pravěké povídce a Eduardu Štorchovi*, in: *Bohové, hroby a učitelé: Cesty českých spisovatelů do pravěku*. Libri, Praha 2003. 422 s. ISBN 80-7277-158-2

Sýkorová, I. – Matoušek, V.: *Od Svatého Václava k lovcům mamutů: Hrdinové Eduarda Štorcha očima dnešních archeologů*. Epoque, Praha 1998. ISBN 80-902129-8-0

Přednášky doc. PhDr. Petra Charváta, DrSc. „Pravěk“

Resumé

Tato bakalářská práce se zabývá pravěkým způsobem života v dílech Eduarda Štorcha. Po úvodním nástinu celé autorovy tvorby je blíže věnována obecné charakteristice jeho pravěkých povídek. Podrobněji zpracována jsou pak dvě díla, která patří mezi Štorchova nejvýznamnější. Jedná se o Lovce mamutů, odehrávající se ve starší době kamenné, a Bronzový poklad, zachycující kulturu doby bronzové. Důraz je kladen na jednotlivé aspekty způsobu života – způsob jako takový, sídliště, společnost, duchovnost, obchod neboli směnu a pohřbívání. Důležitý je však i popis přírody a pojetí postav.

Všechna beletristická díla Eduarda Štorcha jsou primárně určena dětem a prolínají se v nich funkce estetická, poznávací a didaktická. Jejich nedílnou složkou jsou také ilustrace – od 50. let jde o ilustrace malíře Zdeňka Buriana.

Jednotlivé povídky byly vytvořeny na základě pravidel dobrodružného a historického románu. Aby autor podal co nejpřesvědčivější pohled na dobu, kterou se snažil popsat, uplatňoval mimetický typ historické prózy. Příběhy jsou situovány do okolí významných archeologických nalezišť v Čechách i na Moravě. Jejich základem jsou pak jednotlivé nálezy, které autor doplnil přitažlivým dobrodružstvím. Velmi důležitou roli hraje ale také popis tehdejší fauny a flory.

Postavy Štorchových děl jsou převážně kladné, nejsou však černobílé – mají dobré i špatné vlastnosti. Obvykle jde o mladé chlapce, kteří jsou čestní a stateční. Jejich jména vyjadřují těsný vztah s přírodou, schopnosti, povahu či vzhled.

Eduard Štorch své práce opíral o vědecká fakta, jeho díla jsou proto ceněna nejen literárně, ale i odborně.

Summary

This bachelor assignment is concerning about the way of life in the prehistoric ages as Eduard Štorch has written in his books. After the first summary of the whole author's publication I have highlighted the general characterization of his prehistorical stories. Especially I have worked on his two most famous books called „Lovec mamutů“ which is situated in the stone age and „Bronzový poklad“ which deals about the bronze age. Importance is set upon different aspects of the way of life as it was. For example the community, spirituality, trade, inhabitation and funerals. Important is also description of the nature and conception of the characters.

All Štorch's fiction books are intended for children and blend together esthetics, cognition and didactics. A very important aspect of these books are also the illustrations. Since the 50's they are illustrated by Zdeňek Burian.

The stories and tales were created on the bases of adventure and historical romance. The author used a mimetic type of historical prose so he could describe the most convincing site of the ages where the stories were situated on places which are important archeological digs in the Czech Republic. The bases are archeological discoveries to which Štorch created attractive adventures. Important is also the description of fauna and flora of those days.

The characters of Štorch's novels are usually positive. They are not only black and white some of them have also negative characteristics. Commonly he wrote about young boys which are honest and brave. Their names are connected with nature, skills and their character or appearance.

Eduard Štorch bases his publications on scientific facts that a reason why his publications are valuable not only in the field of literature.

Klíčová slova

Burian Zdeněk

Štorch Eduard

Bronzový poklad

Lovci mamutů

Dobrodružný román

Historický román

Ilustrace

Literatura pro děti a mládež

Mimetický typ historické prózy

Názory archeologů

Postavy

Pravěký způsob života

Příroda

Řeč pravěkých lidí

obr. 2 – J. Kontánek

obr. 4 – O. Štorch

Přílohy⁸

obr. 1 – J. Filip

obr. 2 – J. Konůpek

obr. 3 – J. Konůpek

obr. 4 – O. Sekora

⁸ Obr. 1-6 jsem převzala z knihy Sklenář, K.: Bohové, hroby a učitelé: Cesty českých spisovatelů do pravěku; obr. 7 a 8 pocházejí z příslušných knih (Bronzový poklad a Lovci mamutů).

obr. 5 – O. Cihelka

obr. 6 – J. Wowk

obr. 7 – Z. Burian (Bronzový poklad)

obr. 8 – Z. Burian (Lovci mamutů)

